

HADİM SÜLEYMAN PAŞANIN MEKTUPLARI

VE

BELGRADIN MUHASARA PİLÂNI

Fevzi KURTOĞLU

Deniz Harp Okulu ve Lisesi Tarih Öğretmeni

Mısır valisi hadım Süleyman paşanın Küçerat hükümdarına yardım için kuvvetli bir donanma ile Süveyştan hareket ederek Hint kıyılarına yaptığı sefer; Osmanlı tarihinin en meşhur vak'alarındandır; fakat mevcut tarih kitaplarımızın gerek bu sefer ve gerekse hadım Süleyman paşa hakkında verdikleri malûmat çok noksandır.

Kamusülâlâm; hadım Süleyman paşa hakkında: (haremi hümayun hizmetinde bulunan zümreden iken rütbei vezaretle taşra çıkıp Şam muhafızı ve 931 hicride Mısır valisi olduğunu) söylüyor. [1]

Sicilli Osmani ise: (Ak ağalardandır. Sarayı hümayunda te-feyyüz ile hazinedar başı iken cülûsi hazreti Süleyman hanide vezaretle Şam valisi olup Mısır hududuna gönderildi. 931 hicride Mısır valisi oldu) diyor.

Gelibolulu Âli tarihinde ise: (Haremi muhterem hizmetini eden tavaşiden iken evvelâ vezaret verilip Budin serhaddi muhafazasına gönderildi. Bade zaman Mısır hükûmeti ile itilâi şan buldu....) kaydını görürüz.

Tetkik edilen bu üç eser; Hadım Süleyman paşanın saraydan vezaretle neş'et ettiğini gösterir; halbuki saray hizmetinden hemen vezarete geçmek mutat değildir. Makbul İbrahim paşanın böyle âdet hilâfına veziri âzam olması nekadar dedi koduyu mucip olmuştu. Âli tarihi; Süleyman paşanın Budin serhaddi muhafazasına gönderildiğini yazarken hangi tarihte bu vazifeyi ifa ettiğini izah etmez. Hadım Süleyman paşanın meçhul kalan hayatını ve bu münasebetle tarihimizin bir küçük parçasını aydınlatabilmek için onun Topkapı Sarayı müzesi arşivinde bulunan mektuplarını tetkik etmek faydalı olacaktır.

[1] Kamusülâlâm cilt 4; sayfa 2168.

Bunlardan birinci mektup Hadım Süleyman paşanın Semendere beyi olduğu zaman yazılmıştır. Hadım Süleyman paşanın padişaha gönderdiği bu arizada Macaristan ahvali hakkında hayli malûmat veriliyor. Macaristana gönderilen casuslarımız vasıtasıyla alınan malûmatta Macar, Beç yani Avusturya ve Sırlar arasındaki hazırlığı ve Belgrat civarında mühim askeri kuvvetlerin toplanmakta olduğunu ve düşmanın; Kolopan suyunun Savaya karıştığı yerde bulunan bir eski hisarı takviye ve tahkim ettiğini ve güvercinlik karşısındaki Veradin hisarını dahi Türk hücumlarına karşı muhafaza için takviye etmekte olduklarını bildirdikten sonra düşmanın nerelere hücum ihtimali olduğunu izah ederken Semendere ve Bosna cihetlerine dikkati celp ediyor ve Semendere cihetlerine hücum edildiği halde Semendere hisarına veya Alacahisara giderek müdafaa vaziyeti almakmı yoksa hisarda kapanmayıp memleket dahilindemi durmasının muvafık olacağını soruyor. Aynı zamanda Macar Elçisinin henüz Türkiyede olup memleketine avdet etmemesinden dolayı Macarların endişe ettiklerini ve sık sık kendisine mektup gönderip elçilerini sorduklarını ve buna karşı elçilerinin sağ olup yakında gelir diye avutup hatırlarını teselli ettiğini ve elçinin türkiyede eğlenmesinin iyi olduğunu ilâve ediyor.

Arızanın altında: (Bendeülfakir; Süleymanı hakir) imzası görülür. Kâğıdın arka tarafında da hadım Süleyman paşanın mührü vardır. Fakat bu arızanın hangi tarihte yazıldığını gösteren bir kayıt yoktur.

Osmanlı tarihi müverrihi Hammer; Bayezit II. devrini anlatırken: (Sultan Bayezit; Matyas Korvinosun vefatından beri dahili muharebeler içinde bulunan Macaristan üzerine tevcihi nazar eyledi. Hükümferma olan karışıklıklar sayesinde Belgradı para ve hile ile ele geçireceğini ümit ediyordu. Semendere kumandanı hadım Süleyman paşa; Despot Oylaka - kimin tahtı hükûmetine düşeceğini bilmiyen - Macaristanın hali ıztırarını beyan ile Belgrat, Alacahisar, İzornik kalelerini teslim ederek padişahın celbi atifetine müsaereat eylemesini ihtar etti. Oylak, sureti müsaidede tefsir olunabilir iki taraflı bir cevap verdiğiinden Bayezit II. Arnavut askerinin Belgrat üzerine yürüyerek abluka etmelerini emreyledi... ve kendisi de 10 Mart 1492 de İstanbuldan Sofyaya gitti ki oradan Belgrat ve eğer Belgrat hakkındaki tasavvurata akim kalırsa Arnavutluk üzerine yürümek niyetinde idi) [1] diyor. Ve bir kaç

[1] Hammerin Osmanlı tarihi Atâ bey tercemesi cilt 4, sayfa 24 bu hususta (Saadettin) in Tacüttevarihinin cilt 3 varak 349 a müracaatı tavsiye eder.

sahifa sonra da ; (Semendere kumandanının askeri Şapaçı muhasara etmiş; Bosnada bazı kaleleri alarak (Yaiça) yı tehdit eylemiş idi.) Kaydını ilâve ediyor. Ve Türk akıncılarının İstirya'da, Karintiya'da ve Karniyola'da gösterdikleri faaliyetten ve Macar komutanlarından Kinisin gösterdiği müdafaadan bahsediyor.

Hammerin verdiği şu malûmata istinat ederek yukarda bahs edilen mektubun 1492 yılı harekâtı esnasında Semendere valisi bulunan hadım Süleyman paşa tarafından yazıldığına hüküm edilebilir. [1] Mektubu okuyabildiğim kadar yazdıktan sonra fotoğrafisini makalenin sonuna ilâve ediyorum :

Hu

Allahü Tealâ Şanıhu ve evzahu al-lalemin burhanehu

*Bade ez haki pusi dergâhı muallâ ve barigâhı âlâ arzı bendei fakir budur ki şimdiki halde bundan evvel asitanei devlete mektup ve âdem gönderüp kıral tarafından Despot oğlunun birisi hayli leşkerle Macir demekle maruf vilâyete varup anda dahi sınıp kırala haberi gelicek Kıral dahi hiç eğlenmeyüp çeri cem edüp kendüsü mezkûr Macir vilâyetine gitti demiş edük.... hâliya andan sonra bir nice casuslarımız geldi şöyle haber verdiler ki muhakkak kıral kendusu çıkıp gitmiş idi. Beçten anaru bir hayli konak çerisiyle yürüdüğünden sonra mezkûr Macirin beyi dahi istima edüp karşı elçi gönderüp gelüp kırala elçi buluşicek hemen ol yerde durup ayrık dahi ileri yürümemiş amma mubalaga çerisi var imiş hazır ve müheyya Beçten anaru koyup kendusu kıral geru berusuna dönüp Beç civarına gelmiştir deyu Filâre?.. Belgiratta kâfirin kalabalığı gibi vardır. Cemii atlasu hazır olup ulufesini ve yarağını öleştirdiler amma âvâzeleri kıral tarafına giderüz dirler ve gemi yarağı dahi var imiş **Knez Pavlo** iki gece bir yerde yatmayup olak gibi yukarı aşağı yürüyüp gemi ve çeri mesalihinde imiş dahi ilin yanından beru Belgirat ve Islankamine gecelerle kimse muttali olmasun deyu hayli gemiler getirüp koyakodular amma gelen casuslarımız ederler ki aralarında birkaç türlü haberler söylenür bir haber budur ki Bögürdelenin alt yanında Sırım adası mukabelesinde beru yakada kolupan suyu savaya koyulduğu yerde bir eski hisar vardır o köyleri Türk yapmasun deyu*

[1] Bayezit II. devrinde hadım Ali paşa mühim hizmetlerde bulunduktan sonra Rumeli Beylerbeyliğine ve oradan da veziri âzamlığa geçerek on yıl bu vazifede kalmıştı. Hadım Yakup paşa da Bosna sancağında ve Rumeli Beylerbeyliğinde bulunduktan sonra vezir olmuştu.

gayet ihtiyaclar olup anı yapar derler ve bir haber dahi; . . . kalesini yapar derler ve bir dahi Gügercinlik karşusunda Varadin adlu hisarlık vardır ani dahi yapar derler. Semendere ve Bosna dahi söylenirmiş ve ziyade varmak kasdını ederlermiş amma kâfirin tahkik cemiyeti vardır. Asitanei devlete şöyle malûm oluna ve macir vilâyetine giden çeri dahi anda imiş gelüp berusuna vâsıl olmadı. Andan sonra casus göndermişlerdir varup ilçilerine buluşup haber iletir eylendüğüne müteşekkiler begayet incinmeleri vardır bu fakir bendenize her gâh mektup ve adam gönderüp ũşte ilçiniz sağ... yakında gelür deyu avutup hatırlarını teselli ederüz filcümle kâh kâh inanur gibi olup sakın olur... İlçinün eğlendüğü gayet eyudür kâfire hod inanmak olmaz fikri ve firaseti ne idüğü sahih malûm olmaz amma anun gibi nagâh hücum edüp bu etrafa gelmelü olursa bu fakire ne buyurulur hisara mı gireriz il içindemi durarız yoksa Alacahisar sancağı beyi mi hisara girsün... Bu fakir hisara giricek... saklamak tedariki dahi vardır ũmitdir ki bu hususta istiklâl hükmi hūmayun sadaka oluna her ne vechile emir olunur devletlü padişahın emrinden taşra işūmüz yoktur anun ile amel olunur ve minbaid dahi her ne türlü habere vakıf olursavuz ilâm oluna baki ferman dergâhı muallânın reyî tedbirine menut ve müfevvazdır... Zilli vūcut memdut bād.

Bendel fakir
Süleymanı hakir

Hadım Süleyman Paşanın bu mektubu münasebetiyle Topkapı Sarayı müzesi arşivinde mahfuz bulunan Belgrat kalesinin muhasara ve zaptı hakkında mühim bir lâyiha vazifesini gören kroki için birkaç söz söylemek muvafık olacağı kanaatindeyim. [1]

200 × 90 santimetre eb'adında olan bu krokinin kimin tarafından ve ne zaman resmedildiği kayıtlı değilse de (Essait Eşşehit Sultan Mehmet Gazi bu kalenin üzerine gelicek bu araya konmuştur) kaydına göre Fatih Sultan Mehmedin ölümünden sonraya ve diğer kayıtlara istinat ederek Kanunî Süleymanın 29 Ağustos 1521 de Belgradı muhasara ve zaptetmesinden önceye aittir. Selim I in şark seferleriyle uğraşıp garba sefer yapmağa imkân bulamadığı cihetle onun babası Bayezit II devrinden başka bir zamana ait olamaz. Bayezit II nin Macarlarla arası açılmış, 1483 de Sofyaya

[1] Topkapı sarayı müzesi arşivinde 4689 numarada kayıtlı olan bu kroki hakkında : (Türk süel alanında harita ve krokilere verilen değer ve Ali Macar reis atlası) adındaki eserde bahsetmiş ve el ile çizilmiş kabataslak bir kopyasını neşretmiştim. İstanbul arşivlerinde tetkikat yapmak için gelen Yugoslavyalı tarih profesörü Elezoviçe bu krokiyi tanıtmış ve onlar tarafından da ehemmiyetli telâkki edilerek fotografisi aldırılmıştı.

gelerek Morava nehri üzerindeki kaleleri tahkim ettirmiş ve Macar Kralı Korvinosla beş yıllık bir muahede imzalamıştı. Bu kroki 1483 yılı harekâtı esnasında yapılmamış ise muhakkak 1492 de Hadım Süleyman Paşanın Semendere Valiliği esnasında yapılmış olması iktiza eder.

Bu krokinin değerini iyice göstermek maksadiyle fotografisini yazının sonuna ekliyor ve üzerindeki yazıları el ile çizilmiş kaba taslak bir kroki üzerine konulan numaralara göre yazıyorum.

1 — Belgrada mukabil kalei havale budur.

2 — Belgrattan havale hisarına varınca yokuş gider. bunlar dağlarına işarettir.

3 — Essait Eşşehit Sultan Mehmet Gazi bu kalenin üzerine gelicek bu araya konmuştur.

4 — Ve Otağa hendek olmağa işarettir.

5 — Leşker konağına işaret budur.

6 — Belgradın karşısında vaki olan kayaburnu budur.

7 — Bunlar top gemilerine işarettir.

8 — Belgradın topu bu araya yetişmez.

9 — Tâ kim Havale hisarına varınca on kez yüz bin er konsa içinde belürmez.

10 — Belgrat önünde leşker konacak yerler bu verçar ovasıdır.

11 — Belgrat kalesinin gün doğrusu tarafından etrafı bu veçhile sırt üzere vaki olmuştur.

12 — ve bu tepelerin

13 — Ferçar derler içinde bu kuleye kim bir bahadır kâfir varkim adı Ferçar imiş.

14 — Belgrat hisar piçesiyle altı kat kaledir.

15 — Kulesi Verçarın budur.

16 — Sultan Mehmet Gazi dövdüğü kale budur. Ol sebepten binasını yüksek kaldırmazlar.

17 — Aşağı hisarı budur.

18 — Belgradın köşe kulesi budur. Ve bu köşe kuleden dördüncü kuleye varınca hisar piçesi yoktur. Yalın kat duvardır. Tâ kim bu baş kuleye gelince bir kattır. Bu baş kuleden bu uç kuleye dek yalın kat duvardır.

19 — Bu arada dahi topla dövmeğe kabildir. Belgradın muka-belesinde bu dahi bir adadır. Zira kim anın topu yüksekte gelür, Bizim topçularımıza muradınca kol atırır.

20 — Amma su yüzünden almağa asandır. Şol vakitte Tuna ile Sava buzdan köprü ola, Bir fırsat dahi budur.

- 21 — Ve gaziler demir çektiği zindan kulesi budur.
- 22 — Ve kuleyi budur.
- 23 — Ve Hisar piçesine işaret budur.
- 24 — Sava suyu budur ki, güzel Sırım adasının vilâyetini kol-tuğuna alup yatar ve Tunaya dahi bu hisarın köşesinde buluşur.
- 25 — Çadırları bu aralıkta kurup dahi topları bu vechile Sava suyunun beri keçesinden dahi Belgradı dövmek âsandır. Zira bir kolay yeri budur.
- 26 — Su yüzünden gemilerle bu resme el yürüyüş etmek gerek. izi şaha fırsat vere.
- 27 — Düşmanın bir gelecek yeri bu burundur.
- Bu kurulan toplar hem su yüzünü korur ve hem düşmanı bu aralığa getirmez.
- 28 — Zemin (Zemlin) hisarının önünde meydan budur.
- 29 — Bu haneler Sırım adasının içindedir. Tunayla Sava suyunun arasında vaki olmuştur.
- 30 — Zemin kalesi budur.
- 31 — Gün batısı üzeredir.
- 32 — Zeminün (Zemlinin) dairesinde vaki olan bağ ve bahçelere işaretir.
- 33 — Üngürüs vilâyetünün içinden akup gelen ana tunadır kim.
- 34 — Belgratla Zemin kalesinin karşusunda Tunanın ortasında üç ada vardırki bunlardır, Belgradın fethine talip olmağa bu adalar gemi ile alup ağaçtan çatmalar hazır edüp bu adalarda bu resme kuleler bünyat edüp top kurup ne hisardan Paraloy (?) ve ne hot yabandan yardım getürebilir Kendi yakasından dahi getüremez. Zira kim topumuz yetişir bu aralıkta.
- Takriben dört buçuk asır önce yapılmış olan bu krokinin üzerindeki izahat okunduktan sonra Türk komutanlarının kudret ve bilgilerinin yüksekliğinde hiç şüphemiz kalmaz. 1-12 numaralar arasındaki yazılarda Belgradın etrafındaki arazi ve kuşatma ordusunun karargâh kurmasına elverişli olan yerler izah edilir. 11-23 numaralar arasındaki yazılardan Belgrat kalesinin tahkimatı hakkında sarîh bir fikir elde edilir. Fakat en mühim izahat 24-34 numaralar arasında olanlardır. Bunlar okunduğu gibi Belgradı muhasara edecek bir orduya lâzım gelen bütün bilgilerin toplanmış ve kalenin zaptı için birçok tavsiyelerde bulunulmuş olduğu görülmür. 27 ve 34 numaralı tavsiyelere riayet edildiği halde Belgrada Tuna yoluyla yardım imkânı ortadan kaldırılır ve imdattan mahrum kalan kale er veya geç sukuta mahkûm olur. 20 numaralı

izahatta ise Tuna nehrinin donmasından istifade edilerek hücum edilebileceği yazılıdır,

Hadım Süleyman Paşanın Semendere Valiliğinden ne zaman ayrıldığı malûm değildir; yalnız Kanunî Süleyman devrinde Suriye Valisi Canbert Gazali'nin isyanı üzerine askeri harekât yapılarak tenkil edilince Şam eyaletinin Anadolu Beylerbeyisi Ayas paşaya verildiğini ve $\frac{19 \text{ Muharrem } 928}{19 - \text{I. Kânun} - 1521}$ H. de Ayas Paşayı İstanbula çağırılarak vezirlik verilmesi üzerine Trabulus sancağı Beyi olan Ferhadın Şam Beylerbeyisi olduğu görülür. [1]

Piri Mehmet paşanın azil edilerek makbul İbrahim paşanın ve ziri âzam olduğu haziran 1523 ve Ferhat paşanın azil edilerek Semendere sancağına tayin edildiğini Lûtfi paşa tarihinde kayıt ediyor. Her nekad kat'i bir kayıt yok ise de Hadım Süleyman paşanın bu esnada Şam Beylerbeyisi olduğunu tahmin edebiliriz. [2]

Kanunî Süleyman, Mısır valisi Ahmet paşanın isyan ve tenkil hadiselerinden dolayı idarenin tanzimi işlerine memur ettiği Makbul İbrahim paşa Kahireye gittiği $\frac{930 \text{ H}}{1524}$ yılı kış mevsiminde Edirne'de bulunduğu zaman Semendere Beyi Ferhat paşayı getirerek katlet-tirmişti. Makbul İbrahim paşa ise fırtınalı havalardan dolayı Rodostan ileri gitmek imkânını bulamayınca deniz yolunu bırakarak Anadoludan Halep ve Şam yolile Kahireye gitmiş ve buradaki işleri yoluna koyduktan sonra Şam Beylerbeyisi Hadım Süleyman paşayı çağırarak Mısır Beylerbeyisi tayin ile İstanbula dönmüştür.

$\frac{22 \text{ Şaban } 931}{15 - \text{Haziran} - 1525}$ Hadım Süleyman paşa bu vazifede $\frac{22 \text{ Şaban } 941}{26 - \text{Şubat } 1535}$ e kadar on yıl bulunduktan sonra Şam Beylerbeyisi Hüsrev paşanın kendi yerine tayin edilmesi üzerine Bağdat seferinde bulunan Kanunî Süleymanın maiyetine iltihak etmek üzere Kahireden yola çıktı; Keklon kalesinin İranlılardan alındığı esnada orduya iltihak etti. $\frac{10 \text{ Şavval } 941}{14 \text{ Nisan} - 1535}$ ve birlikte Tebrize gitti. 941 Muharremi tevcihatında Anadolu Beylerbeyi Mustafa paşaya Rumeli Beylerbeyliği ve onun yeri de Hadım Süleyman paşaya verildi. [3]

Hüsrev paşa; Mısır valiliğinde bir yıl on ay, bir gün kaldı. $\frac{\text{Şaban } 943}{13 - \text{II. Kânun} - 1537}$ de Hadım Süleyman paşa ikinci defa olarak Mısır Beylerbeyisi oldu.

[1] Nevadirüttevarih sahifa 677 millet kütüphanesi No. 596

[2] Lûtfi paşa tarihi sahife 314 İstanbul devlet matbaası 1341

[3] Hammerin Osmanlı tarihi cilt 5 sahife 329; Hammer bu hususta ruznamei Süleymaniye mehz gösterir; Lûtfi paşa da bunu teyit eder.

Hadım Süleyman paşanın ikinci defa Mısır'a memur edilmesi hakkında Lütfi paşa diyor ki: (hicretin 943 ünde Hindistan vilâyetinde Mahmut âbat hakimi bahadır han padişahı âlempenaha elçi gönderüp üzerimize karadan Mogol gelüp ve denizden portakal kâfirleri müstevli oldukları ecilden padişah'tan donanma ile asker talep edüp şöylekim donanmaya harç lâzım ola mekhetullaha emanet tarikile 250 sandık ile on iki kere yüz bin dahi yetmiş bin altı yüz miskal altın yarar adamlarımızla gönderilmiştir. Zikrolunan altundan lâzım olduğu mikdarını alasin demiş idi. Ana binaen padişahı âlempenah; Hüsrev paşaya hüküm gönderdiler ki zikrolunan altunu bikusur Mısır'a getürüp ademisle veznedüp zaptedesin deyu ve bu yılda padişahı rum; Anadolu Beylerbeyisi Hadım Süleyman paşayı getürüp vezir eyledi. Andan vezir adile Mısır'a gönderüp Hüsrev paşayı Mısırdan mazul eyledi ve Süleyman paşaya emir olundukim (Mısır'a varup bahadır hana muavenet eylemek ecil için gemileri gereki gibi mamur ve hazır ve müheyya edüp kapuma arz edesin sonra emrim ne üslup üzere cari olursa anınla amel edesin ve bahadır handan gelen altunu veznedüp yarar adamlarınla ve bahadır han ademesile kapuma göndersin ve gemilere lâzım olan harcı Mısır hazinesinden harç edüp defter edesin); Süleyman paşa dahi Mısır'a varup zikrolunan altunu veznedüp defteri ve sandıklar ile padişaha gönderüp hazineye teslim olundu. [1]

Kanunî devrinin en mühim ricalinden biri olan Lütfi paşanın bu satırları yazarken ya ihmal veya kastî olarak hakikatten uzaklaştığını Hadım Süleyman paşanın iki mektubu ispat etmektedir. Hadım Süleyman paşanın ikinci defa olarak Mısır valiliği esnasında yazdığı anlaşılan bu mektuplardan 2 numaralı Hüsrev paşanın; Hint hükümdarı Bahadır hanın hazinesinin Ciddeye geldiğini haber alması üzerine Cidde eminine emir yolhıyarak bütün mal ve esbabını tutarak otuz bin miskal altın ile birçok eşya ve kethüdası Ferhat dahi ayrıca altı bin miskal altın aldıktan sonra İstanbula yanlış olarak Hintden gelen eşya [2] nezir malıdır diye arz ettiklerini ve eşyayı hacılar ile birlikte Mekkeye gönderdiklerini bildirdikten sonra bu malların içinde bir mikdar nezir malı varsa da geri kalan kısmı Bahadır hanın hazinesi olup her türlü kıymetli eşyadan başka 350 bedre altın olduğunu bir bedresi yedi bin altın olduğuna göre yirmi dört kere yüz bin ve elli bin altın tuttuğunu bildiriyor şimdiki hesapça da 2 450.000 altın etmektedir. Hadım Süleyman paşa, bu malûmatı

[1] Lütfi paşa tarihi sahıfa 357, 358

[2] Topkapu sarayı müzesi arşivi No. 10895

verdikten sonra Bahadır hanın hayat ve memarı hakkında bir haber gelmediğinden Hindistandan gemilerin geldiği mevsimin hulülünde alınacak malûmatı mufassalan bildireceğini; fakat hayatta olduğuna şüphe edildiği gibi kendisinin vâris olarak bir hatunundan başka kimsesi olmadığından ve getirilen hazinenin dahi çokluğundan dolayı şayet Bahadır han vefat etmiş ise bey-tülmal hazinesi için miriye zaptolunmasını teklif ediyor.

Şu mektubun verdiği malûmat ile Lütü paşanın yazdıkları mukayese edilirse Lütü paşanın 1.276.000 miskal altununa mukabil hadım Süleyman paşa 2.450.000 altun olduğunu söyler; fakat Süleyman paşa bu mikdarın miskal olup olmadığını tasrih etmezse de Hüsrev paşanın aldığı altun için kullandığı mikyas miskal olduğuna göre bu mikdarın da miskal olarak kabulü icap eder.

Lütü paşanın verdiği malûmatın tashihi icap eden ikinci noktası da Bahadır hanın bu parayı donanma masrafı için değil; emanet olarak Mekkeye gönderdiğini ve bu hazinenin ehemmiyetini Hüsrev paşanın değil, hadım Süleyman paşanın padişaha haber verdiğini göstermektedir. Mektubu aşağıya aynen yazdıktan sonra fotoğrafisini makalenin sonuna ekliyorum. Mektubun hangi tarihte yazıldığını gösteren bir kayıt yok ise de yukarıdan beri verilen izahata nazaran $\frac{943 \text{ yılı Şabanından}}{1537 - \text{II. Kâun}}$ sonraya ait olması lâzım gelir. [1]

Ardai arsai asitanı saadet aşiyân ebbedehullahu tealâ ve eyyedehulilâ ebedüddeveran oldur ki: Bundan evvel Bahadır Hanın hazinesi ve esbabı Ciddei mamureye geldiğün Hüsrev Paşa istima etdükte Cidde eminine mektup gönderüp cemi malini ve esvabın girift etdürüp haliya anlar dahi bazı nezir malıdır ve bazı harcıımız içindür gayri mal değıldir asitanei saadete arzediver deyu Hüsrev Paşaya mektup gönderüp ol dahi nezir malıdır deyu babı saadete arzedüp muaf hükmü şerifin çıkartup dahi Ferhat nam kethüdasiyle haccac ile gönderüp anda mekkei müşerrefeye vardıkta bu husus içün tülbentten ve utdan ve anberi hammadan vesair hedayadan gayri Hüsrev Paşa içün otuz bin miskal altunların alup ve kethüdası mezkûr Ferhat dahi altı bin miskal altunların alup ki cemi otuz altı bin miskal altun olur her miskali seksener akçeden yirmi sekiz kere yüz bin ve seksen bin akçe olur ki kise hesa-

[1] Bahadır hanın 3 Ramazan 943/13 Şubat 1537 tarihinde Diyo kalesinde Portekizler tarafından hile ile öldürüldüğü göz önüne alınırsa Hadım Süleyman paşanın Bahadır hanın akibeti hakkındaki tahminlerinde isabet ettiği görülür. Bahadır hanın ölümü haberi Edirne'de bulunan padişaha ancak Şavval 944/Şubat 1538'de gelmiştir. (Hammer cilt 5 sayfa 206).

bınca elli yedi kise ve otuz bin akçe olur amma filhakika dergâhı saadete arzyledüğü gibi cemi nezir mali olmayup içinde bir mikdar nezir mali dahi var imiş maadası hazinesi imiş ve müşarünileyh Bahadır Hanın şimdiye dek hiç vechile haberi gelmeyüp hayatı ve mematı namalûm olup inşaallah mevsim geldükte haberi alunup alettafsil vukuu üzere payei seriri âlâya arzoluna amma şimdiedek haberi gelmedüğünden hayatta olduğuna iştibah olup şöyle ki mevsim geldükte mematı haberi gele cemi hazinesi beytülmal olup mîri canibine zaptolunur zira evlâdından ve akribasından kimesnesi olmayup hemen bir hatunu olup ve getürdikleri hazine dahi mübalâgâ olup sair esbattan gayri kendu takrirleri mucibince nakit üç yüz elli bedre altun getirmişlerdir ki her bedresi yedişer bin altundan yirmi dört kerre yüz bin ve elli bin altun olur şolki vakidir varakai ubudiyet birle payei tahtı muallâya arzolundu. Bâki ferman dergâhı muallânındır.

Bendei fakir
Süleymanı hakir

Bu mektubunda arka tarafında Süleyman paşanın mührü vardır.

Hadım Süleyman paşanın üçüncü mektubu ise [1] sabık Mısır Beylerbeysi Hüsrev paşanın yolsuz bir hareketini bildirmektedir. Hadım Süleyman paşa İstanbula devlet makamına gönderdiği bu arizade Mısır maliyesine ait defterler tetkik edilirken; ruznamçe defterinde Hüsrev paşanın Mısır hazinesinden beşyüz bin akçe olarak bu paranın padişah tarafından kendisine inam olarak verildiğini kaydettiğini; fakat bu gibi ihsanlarda padişahın hükmü şerifinin divanda resmen okunduktan sonra vesika olarak hazinede muhafazası icap ettiği halde Hüsrev paşanın bu noktaları ihmal ettiği cihetle ahkâmı şerif ruznamçesinde yoklanıp aynı ve tarihi ile tekrar hükmü şerif yazılıp gönderilmesini ve Hüsrev paşanın Mısıra Beylerbeyi olarak geldiği zaman bu vazifeye tayin edildiği tarihi gösteren beratı hümayun veya hükmü şerifi göstermeyip salyanesini 941 Rebiülevvelinin 20 inci gününden itibaren alıp ruznamçeye kaydettirdiğinden bu hususta da ahkâmı şerif ruznamçesinden kaydı bulundurularak tekrar hükmü şerif gönderilmesini rica etmektedir. Hadım Süleyman paşanın bu iki mektuptan başka Hüsrev paşanın yolsus muameleleri hakkında başkaca maruzatı olup olmadığı meçhul olmakla beraber kanunî Süleymanın bu iki veziri arasında şiddetli bir rekabet ve düşmanlık olduğunu ve bu düşmanlığın kendileri için ne kadar zararlı neticeler doğurduğu ileride görülecektir.

[1] Topkapı sarayı müzesi arşivi No. 10895.

Hadım Süleyman paşa bundan evvelki mektuplarında olduğu gibi buna da imzasını koymuş ve kâğıdın arka tarafına mührünü basmış ise de hangi tarihte yazıldığını gösteren bir işaret koymamıştır. Fakat verilen izahattan anlaşıldığı üzere hemen hemen diğer mektup gibi 943 hicrisinde yazılmıştır bu mektubu da aynen yazarak fotoğrafisini makalenin sonuna ekliyorum.

Ardai arsai asitanı saadet aşıyan ebbdehullahü tealâ ve eyyedehu ilâ ebedüddeoran oldur ki: Bundan evvel Mısır Beylerbeylüği Hüsrev Paşaya verilüp Mısıra geldükte bâna beş kere yüz bin akçe inam olunmuşdur Hükmü şerif bendedir deyu hükmü şerifi çıkarmayup beş kere yüz bin akçeyi hazineden alup kabzedüp bu bende Mısıra geldikten sonra defterlerde bazı kazaya görülürken zikrolan inam kayıt olunduğu yer rast gelüp okundukta bu hususta hükmü şerif var mıdır deyu kâtiplerden sual olundukta Hüsrev Paşa bende hükmü şerif vardır deyu hükmü şerifi göstermeyüp beş kere yüz bin akçeyi alup ruznamçeye kayıt ettürdü deyu cevap verdiler haliya bunun gibi hususlar vâki oldukta hükmü şerif irad olunup divanı şerifte okunup muktezayı şerifi ile amel olunup hükmü şerif ayni ile hazinede hıfzoluna gelmeğın zikr olan beş kere yüz bin akçe inamın hükmü şerifi ayni ile hazinede hıfzolunmak lâzım olmağın mercudur ki ahkâmı şerif ruznamçesinde yoklanup ayni ve tarihi ile tekrar hükmü şerif yazılıp inayet oluna ki hazinede hıfzolunup vakti hacette mazmunu hūmayunu ile amel oluna ve bundan gayri Mısır kenduye verilüp geldükte kendüsüne ne tarihten verildüğüne hükmü şerif veyahut berati hūmayun göstermeyüp salyanesini sene ahadi ve erbain ve tisamie Rebiülevvelinin yirminci gününden alup ruznamçeye kaydettürmüş bu husus dahi ahkâmı şerif ruznamçesinde görülüp ayni ve tarihi ile tekrar hükmü şerif inayet oluna ki ol dahi hazinede hıfzoluna şolki vâkidir varakai rıkiyet ile payei seriri alâya arzolundu. Bâki ferman dergâhı muallânındır.

Bendei fakir
Süleymanı hakim

Hadım Süleyman paşanın dördüncü mektubu donanma ile Hint seferine giderken Cidde limanından yazılmıştır. İstanbula devlet makamına yazılan bu arizada 945 muharreminin son günü olan yevmülhamis yani perşembe günü Süveyşten hassa gemileriyle çıkılıp Korondil nam mahalle geldiğini ertesi günü yani seferin birinci Cuma günü buradan da hareketle Tur limanına varıldığını; evvelce buraya gönderilmiş olan 30 kıta hassa donanma gemileriyle birleşildikten ve su almak için burada kalındıktan sonra saferin beşinci günü hareketle enginde dört gün dört gece gidildikten

sonra beşinci gece deniz seviyesiyle bir hizada bir çok döküntü taşlık sahasına rastgeldiklerini ve havanın müsaadesinden istifade ile sabaha kadar uğraştıktan sonra gündüz olunca bu tehlikeli sahadan gemileri birer birer çıkararak iki gün kadar daha döküntülü sahada seyirden sonra Cidde limanına girildiğini ve yolda tükenen suyu ikmal için birkaç gün Ciddede kalınarak sarnıçlarda toplanan yağmur sularından bu ihtiyaç temin edildikten sonra Kemeran adasına gitmek üzere yola çıkıldığını bildiriyor. Bu mektubun da altında imzası arka tarafında da mührü varsa da diğer mektuplarında da olduğu gibi tarih atılmamıştır. Mektubu aynen yazdıktan sonra fotoğrafisini makalenin sonuna ekliyorum :

*Süddei sipihri celâl ve atebey keyvan misal turabına arzı bendei pür ibtihal budur ki: Sabıka Hint canibine emrolunan seferi sultanî ahvalinden istilâm buyurulursa hazreti hakkın avnû inayeti ve devletlû padişahı âlempenah hazretlerinin devlet ve saadetleri mürafikati ile işbu sene hamse erbain ve tisamie mahı muharreminin selhinde ki yevmülhamistir. Süveyştin hassa donanma gemileriyle çıkılıp korondil nam mahalle konulup yarındası yevmülcuma ki mahı saferin guresidir mahalli mezburdan göçölüp Tur limanına konulup anda Turda mukaddema sulamağa irsal olunan otuz pâre hassa donanma gemilerine mülâki olup asker halkının suya şiddeti ihtiyaçları olmağın dört gün sulanmak maslahatı için Turda ikamet olunup andan kemeran ceziresine yapışmak niyetine çıkılıp Cidde enginine salınup dört gün dört gice zikrolunan enginde yürünüp beşinci gice hemen âni gördik ki derya içinde suya beraber nice yerde cabeca döküntü taşlar zahir olup ittifak ol mahalde avnû ilâhi ve devleti padişahi ile rüzgâr dahi karşılayup ol gice sabaha değin kâh öte kâh beri gemiler denizde volta urup gezüp yürüyüp yarındası alessabah zikrolunan döküntünün arasından donanma gemileri döndirilip kapudan çıkar gibi birer birer selâmet yakasına çıkarılıp dahi yarındası rüzgâr olmayıp limanlık eyleyüp amma giru bazı döküntü taşlar dahi belirüp kâh öte kâh beri gemiler sergerdan olup ahirülemir iki günden sonra devletlû padişahı âlempenah hazretlerinin devleti berekâtiyle zarurî Cidde limanına vüsul ve duhul müyesser oldu. İttifak ol esnada asker halkının ve gemici tayfasının ufuneti havadan ve şiddeti hardan suubeti ve suya şiddeti ihtiyacı vardı eğer Cidde limanına yapışılmak müyesser olmasa asker halkının ve gemici tayfasının nisfı hararet ve ufuneti havadan ve su killetinden kırılıp halleri diğergün olmak mukarrerdi. Hattâ Akdenizde nice yıllar yürüyen reisler vesair gemiciler bu Hint denizinde hayran ve sergerdan olup **enseleri enetüp** ne canibe iltica edeceklerini bilemeyüp biz bunun gibi döküntüsü çok ve*

sığınacak yeri yok deniz görmedük deyu ızharı acz eylediler ve Cidde de dahi akar su olmayup olanca suyu dahi yağmur suyundan sarnıçlarda irgilmiş su olup bir iki gün seddi ramak için anda sulanmak niyetine ikamet olunup andan hemen bi inayetillâh kemeran ceziresine salınmak tedbir ve tedarik olundu ümitdir ki inayeti yezdanî ve devleti hüsrevanî berekâtında sıhhat ve selâmet ile varılup envai yüzaklıkları ve fetihler müyesser ola ana binaen vakı hal asitanei alâya arzolundu baki ferman dergâhı muallânındır.

Bendei fakir
Süleymanı hakir

Hadım Süleyman paşanın beşinci mektubu diğerlerinden daha uzun ve muhteviyatı itibariyle de değeri daha fazladır. Hadım Süleyman paşa; Yemen kıtasının anahtarı makamında bulunan Aden kale ve limanını ele geçirerek Hint Okyanosu seferleri için bir dayanak yapılması lâzımgeldiği hakikatini görmüş ve takdir etmiştir; fakat bu mühim mevki şimdiye kadar gerek Selman reis ve gerekse Portekizli Albokerke'nin müteaddit hücumlarına karşı kendini muvaffakiyetle müdafaa etmişti. Aden kalesinin tabiaten müdafaaaya salih olduğunu gözönüne alan Hadım Süleyman paşa bu mühim mevki hile ile ele geçirmeğe karar vermiş ve bu hususta hazırladığı plânı tam bir muvaffakiyetle tatbik etmişti. Bazı tarihçilerin yazdığı gibi Aden emiri Davut oğlu Amirin öldürülmesinden dolayı onu tenkit etmenin doğru olup olmadığı hakkında bir fikir edinmek için onun aşağıya naklettiğim mektubunu okumak lâzımdır. Bu mektup Adenin nasıl zaptedildiğini izahatan sonra bu mühim kaleyi muhafaza için Süleyman paşanın ne gibi tedbirler aldığını göstermesi itibariyle de incelemeye değer. Mektubu aynen yazdıktan sonra fotoğrafisini makalenin sonuna ekliyor ve çok açık bir dille yazılmış olan bu mektubu ayrıca izaha lüzum görmüyorum. [1]

Süddei Sipihri Celâl ve atebey keyvan misal tûrabına arzı bendei pür ibtihal budurki: haliya bu bendei bi vücut hassa donanma gemilerile Zebit kurbinde Kemeran demekle maruf limana vusul buldukta bu bendei bi vücut adamlarından sabıka hilati padişahi ile Aden ve şehir beylerine gönderilüp devletlû padişahı âlempenah hazretlerinin nam şeriflerine Adende ve şehirde sikke kestirilüp ve hutbe okutup ve kesilen para ile

[1] Hadım Süleyman paşanın Hinde yaptığı sefer hakkında fazla bilgi idinmek isteyenlerin (XVI. asırda Hind Okyanosunda Türkler ve Portekizler) adlı esere müracaatleri tavsiye olunur.

asıtanei saadet aşiyana irsal olunan Ferhat bendeleri nişanı şerifi padişahı ile muanven Türki hükmü hümayunla ve mazmunu hükmü şerifde envai istimaletler ile hassa donanmadan biş altı gün evvel üç pâre kayık ile Aden beyine gönderilüp mezbur Ferhat bendeleri dahi muvafik rüzgâr ile Kemerandan doğru varıp Aden limanına girüp Aden beyi dahi mezburî güricek kala kapusunu berkidüp dört gün kapuyu açmağa riza virmeyüp amma mezkûr Ferhat sabıka mezbur beye hilatı sultani ile gelüp evvelden aşına gibi olmağın mezkûra aşinalık ve dostluk gösterüp bişinci gün bin belâ ile kapuyu açtırup varup Mezbur beye buluşup hükmü şerifi virüp ve korkma üşenme deyup envai istimaletle ve esnaft emanet gösterüp bu bendei bi vücud dahi akibince hemen Kemerandan yilken edüp şenbih gün ki mahı rebülevvelin yedinci günüdür Adene gelüp vasıl oldukta yilken aşığa komayup mükemmel donanma gemilerile yilken ile gelüp doğru limanına girüp demir bırakup kendusi talep olundukta bu bendeye gelüp buluşmağa dahi ihmal idüp a'yanından dört nefer adam gönderüp gelip bu bendei bi vücuda mülâki olduklarında âdet üzere dört neferine dahi padişahı âlempenah hazretlerinin hilat kaftanlarını geyirüp ve korkman üşenmen diyu envai istimaletler virüp giru kaleye gönderüp beylerine vardıklarında mezbur beyleri dahi bu bendeye mülâki olmamak için denize giremezsin hoş değülüm diyu envai özür ve behane edüp kaleden çıkmağa riza göstermeyup ahirülemir şöyle vecih görüldiki bu bendenin kethüdası olan Süleyman bendeleri bir kaç nefer adam ile kenduye varup mülâyimet gösterüp gelberu paşaya buluş ve padişahı cihanpenah halledallahü sultanehu hazretlerinin hilatı hümayunlarını gey diyu söyleye dahi Mezbur bey dahi gelüp kale kapusuna çıktıkta beyler ile asker halkı kendusuna tazim tarikile karşı varup sancağı hufyeten kendular ile bile alup götüreler dahi ol tamam sandala girüp gelüp bu bendenin gemisine girdikte bu bendenin gemisinden dahi top atıla hemen top atıldıkta sancağı çıkarup kale bürcüne dikeler filvaki vechi mezbur üzere mezkûr Süleyman kethüda bendeleri bir kaç adam ile evvel varup kenduye buluşup envai dil hoşluğu ile ne eylerse eyleyüp kenduyi veziri ile ve kale beyi ile dahi iki yarar ademisile çıkarup bu bendei bi vücud gemisine gönderüp gelüp gemiye girdiğinde tutulup muhkem kayıt ve bent olunup ve gemiden top atılıp tekbir ile filhal sancak hisar suruna çıkarılıp beşaret davulları çalınıp alınup askeri mansur ile kale içi dolup Allah hazretinin inayetile devleti padişahide fetih müyeser olup amma devletlû padişahı âlempenah hazretlerinin malûmlarıdiki her vakit bunun gibi bir kale feth olunsa elbette asker halkı yikilmeyüp kale halkının esbabına el uzatmayınca olmayup bunda dahi ol üslup üzere hini fetihde askeri mensur halkı kalei mezbure uhalisinin esbabına

el uzatmağa başlayucak bu bendeye şikâyetci gelüp istimdat eyledükte bu bende dahi bi tevekkuf hemen varup kalaya girüp yağmaya mübaşeret idenlerin nicesine siyaset idüp ve bir ikisinin boynun urup giru yiğilmeyüp akibetülemir kale kapularında adamlar koyup ve bu bendei bi vücut liman kapusunda durup ve şehir içine adamlar salup elinde esbap bulunan kimesnelerin ellerinden alup getirüp bir yere cem edüp ahir ol vechile dahi ezabı müyesser olmayup akibet kimesne esbaba değmesun ve esbap alan kimesneler dahi getürsün cemi kula birer akçe terekki diyu şehir içine münadiler bırakup nida ettürdükte her kişinin birer akçe terekki olduğu malumu olicak her şahıs yağmadan feragat edüp aldıkları esbabı dahi getirüp hemen bendei bi vücut huzurunda külliyyen esbap bir yire cem olunup üzerine kadı ve emin nasp olunup her kişi esbabını kadı huzurunda ısbat edüp her kimesneye hakkı bi kusur teslim olundu ve ol gün ikindü vaktinde bu bende kaladan çıkup gemiye geldikte mezkûr Aden beyinün fitneye bais olması ihtimalinden izalesi vecih görülmeğin mezbur bey bir veziri ve üç nefer yarar adamı ile gönderilüp kala kapusunda salp olunup andan sonra emâni osmani çağırtilup havften perakende olanlar ve gizlenenler giru yerlü yerlerine gelüp hisarın içi kelevvel şenlik olup refahiyet tamam bulup haliya hıfz ve haraseti için Mısır muhafazasında olup bu bende ile bile gelen ümeradan Behram Bey bendeleri her vecihle yarar olmağın Mısır kullarının gönüllüler bölüğünden yüz nefer ve atlu tüfekci zümresinden dahi yüz nefer ve çerakese zümresinden yüz nefer ve hisar erinden yüz nefer ve azabından yüz nefer kimesneler ki cümle beş yüz nefer kul olur mezbur Behram Bey bendelerile bile konulup ve dizdar ve kethüda nasp olunup ve yirmi nefer topcular ile bir topcu başı ve bir topcular kethüdası tayin olunup bile konuldu.

Ve ilmişerifi cihanarâya mahfi ve mestur buyurulmiyaki bu tedbir ve tedarik ile fethi müyesser olmayup taşradan döymek ile veya beklemek ile alınmalı olsa bir taşını koparmak değil yakinine ve yöresine uğranmak mümkün olmazdı. Zira kadîmden suubet ile meşhur olmuş hüsnü hasîn ve kalai metin olup bu zamane degin her kim fethü teshirine kast itse imkân ve derman müyesser olmayup fethi babında mahrum ve naümit gitmişlerdir. Zira ki üç canibin derya ihata idüp ve deryanın iç tarafın cibali şamih ve kullei rasih ihata eylemiştir ki her kulenin bünyadı âbda ve küllisi sehaptadır ve her kullei kühta bir bürci âli bina olunmuştur ki her biri samini sebi şeddad olup güyaki (lemyahluka misliha filbilad) anın hakkında nazil olmuştur ve kalesinin hüsnü ve melâhatte naziri olmayup içinde olan evleri dahi bâlâ ve bülent olup her birinin sakafi bürücü feleğe uruc idüp heman

Mısır evlerine mümasil ve muadildir. Bihamdillâh devletlû padişahı âlempenah hazretlerinin devletinde bir ferdin burnı kanamayup fetih âsânlık ile müyesser oldu inşaallah eyyamı saadeti padişahide bu canibler tamam fetih ve zaptolunur, ziraki cemi memleketi Yemenin başı Aden olup Adenden Mekkei müşerrefeye varınca hayli vasi memleket olup Zebit ve Tais ve Sa'nan nam meşhur kaleler olup bu bendei bi vücut hod görmedüm amma efvahda otuz sancaklık kadar yerdir diyu söylenür öyle olicak bu deklü vasi memleketi durmayup fetih ve zabt etmek için bir yarar beylerbeyi konulmak lâzımdır ki eğer bunda Aden muhafazası için konulan Behram Bey bendeleridir ve eğer gayrıdır gelüp Zebit de cülus idüp atlu kullar ile etraf ve cevanip ta Mekkei müşerrefeden Adene gelince tahtı yedinde ve kabzai tasarrufunda olup gereği gibi hıfız ve haraset eyleyüp amma nefsi Adende âdeti kadime üzere hemen Dizdar ve Kethüda ve Hisar eri ve azap ola zira Aden dağ içinde vâki olmuş bir kala olup beylerbeyi sakin olmağa dardır amma Zebit memleket ortası olup anda durmakla her etraf ve cevanip zabt ve hıfız olunmağa kabil ve mümkündür ve haliya Diu canibine teveccüh etmeğe mevsüm karip olup vakit ziyade dar olmağın bervechi tacil mastur kullar konulup bervechi istical olcanibe revane olundu.

Amma mezkûr kale ifrat ile büyük kale olup ve kaledan gayri Liman ağzında bir küçük kalesi dahi olup asıl kaleye beşyüz hisar eri ve dört yüz azap ve küçük kaleye dahi Dizdar ile yüz hisar eri konulmak lâzım olup ve zikrolunan kimesnelerden bunda bulunandan hemen on beş nefer adam yazılup baki beş yüz seksen beş nefer adama ihtiyaç olmağın olcevanibden gönderilmek istida olundu ve etrafta olan memleketi hıfız ve hırasat etmek için dergâhı muallâdan bir gönüllüler ağası ve bir tüfekciler ağası ve bir azap ağası ve beşyüz nefer gönüllü ve beşyüz nefer atlu tüfekci ve kale için altmış nefer topcu ve on nefer top arabacı yazılup ve ulufeleri tayin olunup Adene irsal olunmağa uluvvi inayeti padişahi mebzul ve masruf buyurula ekalli mayekûn gönüllülerin ulufeleri on altışar ve tüfekcilerin ulufeleri on bişer ve Hisar erenlerinin ulufeleri onar ve Azabların dokuzar akça olup ve topcuların ve top arabacıların dahi ulufeleri onar akça ola zira Mısırdaki ve bu yerlerde kat'a bir fert el girmek ihtimali yoktur ve irsal olundukta bir yıllık ulufeleri Mısır hazinesinden tayin olunup verile ta memleket düzelüp vüs'at bulup etraftan mahsul gelüp hazine hasıl olunca anunla kifayetleneler andan sonra ulufeleri bundan olup mu-tasarraf olalar ve dergâhı muallâdan arabaları ile otuz darbezen ve irili ufaklı otuz kı'ta şayka topları mühim olmuşdur ve andan gayri kalei mezburenin tamir ve termimi ve bazı mahallerinin teşyidi için

üç nefer mimar ve biş nefer halife ve bina mühimmatına lâzım olan kazmadan ve kürekten ve külünkden demir küsküden vesair binaya gereklü olan alât ve esbattan kifayyet miktarı alât ve esbap tedarik olunup Mısır beylerbeysine irsal buyurula ta ki anlar dahi Cidde eminine gönderüp Cidde emini dahi Aden de Behram Bey bendelerine irsal eyleyüp ulaşdura ve Mısır beylerbeysine bir hükmü şerif inoyet buyurula ki bervechi istical Mısırdan iki bin kantar barut tahsil edüp ve memleket düzelünce zahire için beş bin erdep buğday tedarik edüp bu cümleyi Aden kalesına ulaşdura ve mezkûr Aden beyünün niyeti ve kasti kâfir ile bir olmak imiş hattâ yakın zamanda kâfirden kenduye bir kayık gelmiş imiş ve sabıka padişahı âlempenah hazretlerinin namı şeriflerine kestirtüp Ferhat bendeleriile dergâhı muallâya gönderdiği para heman mahza bir sureti muamele imiş cemi akçesini kendu adına kestirüp ve hutbeyi kendu adına okutur imiş ve haliya işbu sene hamse erbain ve tisamie mahı Rebiülevvelinin on üçüncü günü cüma gün kale camilerinde cuma namazı kılınup padişahı âlempenah hazretlerinin namı şeriflerine hutbei fetih okundu baki ferman dergâhı muallânındır.

Bendei fakir
Süleymani hakir

Hadım Süleyman Paşa; Küçerat kıyılarında Diu kalesini muhasara ettikte; Bahadır hanın yerine geçmiş olan Mahmut şahın Türk sefer heyetine gösterdiği müşkülât ve kuvvetli bir Portekiz donanmasının imdada gelmek üzere olması ve Adene dönmek için müsait mevsim rüzgârı vesair sebeplerden dolayı muhasarayı kaldırarak geri döndü.

Hadım Süleyman Paşanın Hint seferi hakkında Kanunî Süleymana göndermesi icap eden raporu bulmak mümkün olsaydı Diu muhasarasının kaldırılmasını icap eden hakiki sebepler ortaya çıkacaktı; fakat bu raporu Topkapı arşivinde dikkatle aradığım halde bulmak mümkün olamadı; yalnız Arabistanın cenup kıyısında ve Adenin şarkında mühim bir liman olan şehir beyinden İstanbula gönderilmiş bir mektupta bu hususa az veya çok temas edilmekte ve (... *vezirimüşarünileyh arzı Hinde sefer idüp Allahü taâlânın hıfzında selâmetle Diu benderine varup anda müteaddit kaleler ile ... müşriklerin kavi bürçlerini bulup bazısını yıkup yer ile beraber idüp mümkün olduğu denlü kâfirleri esir idüp bâki kalan bürçda az kâfir kalup nihayet derecede ceht ve cihat etmişlerdir ehli Hindin gönülleri kâfir ile beraber olup anlara müsait ... mütevehhim olup bu muhakkak ki darı Hint darı şirk ve nifaktır. Ehli Hindin cümle*

ef'alinden biri budur ki askeri mansurun ifsadına kast etmişlerdir. Allahü taalâ, müşarünileyh veziri muazzama ilham idüp askeri anda durdurmada hüsnü tedbir ve fikri sakip eyleyüp donanmayı Hint vilâyetinden çıkardılar...) demektedir. [1]

Hadım Süleyman Paşanın bu seferde osmanlı imparatorluğuna kazandırdığı sahaya yalnız Aden değil onun bütün Hinterlantını teşkil eden Yemen kıt'ası da dahildir. Hint seferinden dönüşte Yemen sahillerinin en mühim iskelesi olan Moha limanında donanma ile demirledikten sonra Yemen hükümdarı Nâhuda [2] Ahmede haber yolluyarak yanına çağırtdı.

Mısırın Yavuz Sultan Selim tarafından 1517 yılında zaptı esnasında Mısır kölemenleri hizmetinde bulunan büyük Türk Amiralı Selman Reis de maiyetindeki Türk yiğitleri ve Çerkes askerleriyle Yemen kıtasını Arapların ellerinden almıştı. Kanunî Süleyman sonradan Selman Reisi buraya göndererek kendi hakimiyetini tanıtmış ise de Yemende bulunan beylerin Osmanlı hükümeti ile bağlılıkları sözden ibaretti. Bu zengin ve büyük kıtayı ele geçirmiş olan Nâhuda Ahmet; hadım Süleyman paşa tarafından davete gelen hoşgeldi beyi yanına bile uğratmadı. Bunun üzerine hadım Süleyman paşa bu âsi valiyi hile ile ortadan kaldırmağa karar verdi; kendi kethüdası Süleyman ağaya icabeden talimatı vererek yolladı. Nâhuda Ahmet için hil'at, sancak ve Beylerbeylik beratı ve kâfi miktarda maiyet ile yola çıkan Süleyman ağa güzellik ile yola getiremezse onu hile ile öldürecekti.

Fakat Nâhuda Ahmet çok ihtiyatlı davrandı. Süleyman ağanın yanındaki fedailerin bir iş yapmalarına imkân bırakmadı. Süleyman ağa tarafından yapılan daveti de bir takım bahanelerle reddetti. Bunun üzerine Süleyman ağa; Nâhuda Ahmet ile bir mukavele yaparak her yıl bir milyon akçe vergi vermek şartıyla onun Zebit beyliğinde kalmasını kabul etti. Hil'at, sancak ve berat vererek geri dönüp Mohaya geldi. Nahuda Ahmet; maiyetindekilere bu mukaveleyi tatbik niyetinde olmadığını Süleyman paşa kuvvetlerinin Yemenden uzaklaşır uzaklaşmaz mukaveleyi bozacağını; hatta Aden kalesini bile ele geçireceğini söylemişti. Bunu haber alan Hadım Süleyman paşa; donanma ile Kameran adasına giderek toplar için araba yaptırdıktan sonra Salif limanında karaya asker döktü ve bu civarın hakimi olan kâşif Sinan da kendisine iltihak

[1] Topkapı sarayı müzesi arşivi No. 6704 bu vesikanın dahi fotoğrafı makalenin sonuna konuldu. Bazı yerlerini fare didiklediği için okunamamıştır.

[2] Nâhuda; Gemicisi ve kaptan manasına kullanılır.

ederek hayvan tedarik etti; birlikte Zebit üzerine yürüdüler. Nâhuda Ahmet; Türk, Arap ve habeşlilerden mürekkep ordusunu topluyarak Süleyman paşaya karşı çıkdıysa da maiyetindeki komutanlardan Veli beyin ve bir kısım askerinin kendi aleyhine döndüğünü görünce Zebite çekildi. Ve hadım Süleyman paşaya karşı itaat tavrı gösterdi. Hadım Süleyman paşa müsait şartlar altında Zebite girdikten sonra Nâhuda Ahmedî idâm ettirerek Yemen kıtasını Osmanlı imparatorluğuna ilhak etti. Bu harekâtın ne suretle cereyan ettiğini bütün tafsilâtiyle görmek için Hadım Süleyman paşanın bu hususta gönderdiği raporu okumak kâfidir. Bu raporu aynen yazdıktan sonra makalenin sonuna fotoğrafisini ekliyorum.

Topkapı Sarayı arşivinde 9663 numarada kayıtlı olan bu raporun baş tarafı yırtılmış olduğundan noksandır. 228 X 100 santimetre eb'adında olup 83 satır yazı vardır:

(.)
 olan nâhuda Ahmet demekle maruf ve meşhur bir bedbahta merreten badeuhra devletlû padişahi âlempenah hazretlerinin namı şerifleri ile muanven hükmü şerifleri ve bu bendei bi vücudun mektupları ve hilati ile dergâhı muallâ müteferrikalarından hoş geldi bendeleri irsal olunup envai hüsnü vade ile bu bendei bi vücude gelüp buluşması babında türlü türlü saiylere olundukta mezbur nâhuda Ahmet dahi seri pür şururunda olan gururundan mezkûr hoşgeldi bendelerile gelüp bu bendeye buluşmağa kat'a riza göstermeyüp bir vechile izharı kibir ve enaniyet eylediki kabili tahrir değildir. Ol ecilden mezkûrun gelüp bu bendei bi vücuda buluşması ziyade mühim görülüp defaten sâliseten bu bendei bi vücudun kethüdası Süleyman bendeleri ile mezbur nâhuda Ahmede devletlû padişahi cihan penah hazretlerinin hilati ve sancağı ve beratı şerifi irsal olunup ve eğer mezbur nâhuda itaati emri padişahi eylemeyüp gelmezse bir fırsat deminde alelgafla mecal vermeyüp başın kesmeğe ikdam edesiz deyu ısmarladığımdan sonra mezbur kethüda bendeleri ile yirmi nefer mikdarı kılıç eri yarar yiğitler dahi bile koşulup gönderilüp mezburlar dahi varup vusul bulduklarında mezkûr nâhuda Ahmet dahi yanında bulunan atlu ve yaya Rum yiğitleri ve habeşî kulları ve iki üç adet sancakları ve tabihanelerile mezbur kethüda bendelerine bir mikdar karşı çıkup amma vehminden tamam ihtiyat ve ihtiraz üzere olup mezbur kethüdayi kat'a yanına yaklaştırmayup iraktan bir mikdar kelimat olunduktan sonra mezbur nâhudanın bu bendei bi vücude gelüp buluşması zikrolunup mezbur kethüda bendeleri dahi gelün paşa hazretlerine buluşun diyu merreten sâliseten mezkûru davet eyledikte mezbur nâhuda Ahmet dahi

ben sabıka hŭkŭm ile gelen hoş geldiye varmazım diyu ka'fı cevap virŭp ve ol zamana dek Zebıtde olan Rumlı tayfasının gönŭllŭleri ziyade nefret ve vahşet ŭzere olup biz kimesneye kul olmazız zira bu memleketi biz kılıcımız ile feth idŭp dururuz her kim elimizden almak ister ise gelsŭn kılıcı ile alsun diyu her birisi davayı merdi edŭp bizden ziyade iba ve nefret ŭzere olup birisi ka'fa dayiremize uğramayup ve bizum canibimizden varan adamlarımız ile dahi birisi sŭyleřmeyŭp ve bakışmayup ahirŭlemir kethŭda bendeleri vardıkta el altından mezburların gönŭllerini devletlŭ padişahu âlempenah caniblerine ram ve muti eyleyŭp her birinŭn tatlu dil ile gönŭllerini beru canibe mail edŭp akitup ve mezbur nâhuda Ahmedin olvechile virdŭđŭ cevabına ka'a mŭltefit ve mukayyet olmayup bade zamanın bir mecliste dahi mezbur nâhuda Ahmedi tekrar davet edŭp muhkem ikdam ve ihtimam eyledikte akibetŭlemir mezbur nâhuda Ahmet dahi mezkŭr Kethŭda bendelerinin kulağına hufyeten ben varurdum amma asker halkı komayup mani olurlar diyu cevap viricek hemen ol mahalde mezbur kethŭda bendeleri dahi mezkŭrun divanında olan cŭmle kâşiflerine ve yarar adamlarına ve sayir asker halkına :

— Yoldaşlar Ahmet Bey ; paşa hazretlerine gelŭp buluşmağa sizmi mani olursuz? elhamdŭlillâh cemi rubu meskunun padişahları yedi iklim padişahu padişahımız halledallahŭ milkehu hazretlerine kul olmağa can virurler siz razı deđilmisŭz deyu hitap eyledikte içlerinden Veli Bey bendeleri dimekle maruf bir yarar kâşifi ve dahi bazı yarar adamları ve sayir asker halkı - biz devletlŭ padişahu âlempenah hazretlerinin kulunun kulu olmağa lâyik deđilŭz bu kande kaldıkı yedi iklim padişahu kuli olmağa razı olmayup kulluğundan kaçavuz amma şimdilik bu kişi bizŭm başımız buğumuzdır bu gelsun ņnŭmŭze dŭřsŭn biz dahi maşiyen alelvechi varup paşa hazretlerine buluşup izharı ubudiyet eyliyelŭm.

Diyu bilittifak mŭttehidŭllisan ve mŭttefikŭlkelâm cevap virdikle-
rinde mezkŭr kethŭda bendeleri dahi cŭmlesinŭn mŭvacihesinde mezbur nâhuda Ahmede :

— Siz paşa hazretlerine gelŭp buluşmağa asker halkı mani olur diyu ņzŭr ve bahane edŭp isyanı ve gŭnahı bunlara isnat iderdŭnŭz haliya bunlar mukabele gŭnŭnde bihamdillah bu vechile cevap virdiler malŭm olduki gŭnah anlarun değil sizŭn imiş.

Diyu kendusuna bilmŭvacehe sŭyledikte mezbur dahi ol mukabele de aslâ cevaba kadir olamayup dembeste ve hayran kalup iki ellerile dizlerini dŭđŭp macera bu yŭzden vaki olduğuna envai teessŭf ve telehhŭf idŭp mŭlzem olup kendŭ adamları ile muarazaya başlayup ol hinde gazabından heman def'i meclis idŭp mezkŭr kethŭda bendeleri dahi

hinde mezbur nâhûda Ahmedün yarar kâşiflerinden nevahii şam kâşifi olan Ciddeli Sinan dimekle meşhur bir yarar kâşifi seksen miktarı atı ve kendü giyimli yarar yigitleriyle devleti âli himmeti padişahi berekâtında gelüp bu bendei bi vücuda buluşup mezbur bendelerine üç yüz bin akçe ile devletlû padişahi cihanpenah hazretlerinün sancağı virilüp ve devletlû padişahın bu bendesine olan sadakasından mezbur bendelerine otuz bin nakit akçe ve bir altun kılıç ve iki kıta teşrif kaftanları verilüp fevkalhad terqip ve tezhip olunduktan sonra ol dahi mezkûr Şam nevahisinin atın ve devesin ve katırın ve merkebin ve sığırın sürüp bu bendei bi vücut canibine götürüp kırk elli baş at ve katır cem olunduktan sonra heman mezbur Gubbetülsaliften göçüp aheste aheste üç menzil yir Zebit üzerine varulduktaki mezbur nâhuda Ahmet dahi bu bendei bi vücudün Zebit üzerine yürüdüğünü istima edicek atı giyimli ve kendü giyimli yedi yüz mikdarı yarar Rum yiğitlerinden gayri yüz elli mikdarı Rumlı yaya tüfekçiden ve sipahi Araptan ve Habeşî kullarından bin beş yüz miktarı asker cem idüp Zebitden çıkup ılgar idüp küçük Beytül fakih dimekle maruf karyeye geldikte sabıka mezbur mektup gönderdiğüm kâşif Veli Bey bendelerinden mezbur nâhuda Ahmet kenduye ademi sıdk olduğun sezip mezburu ol menzilde helâk eylemek kast eyledikte mezbur Veli Bey bendeleri dahi sen padişahi cihanpenah hazretlerine mutiim diyu bendelik davasını iderdün şimdi isyan mı idersin diyu heman mezburun askeri içinden sıçıratup çıkup devletlû padişahın doğrusu ve muhibbi olanlar gelsünler diyu alâmeleinnas nida idüp mardanelikler ve yegânelikler eyleyucek mezbur nâhudanın askerinden yetmiş seksen nefer mikdarı yiğitler ile iki nefer kâşiflik eylemiş yarar kimesneler devleti padişahi berekâtında mezbur Veli Bey bendelerine tâbi olup ol hinde bir miktar cenk ve cidal idüp mabeyinlerinde birkaç nefer adam düşüp mezbur Veli Bey ile yetmiş seksen nefer mikdarı adam zikrolunan iki kâşifler gelüp büyük Beytül fakih dimekle maruf karyede bu bendei bi vücade mülâki olup mezbur Veli Bey bendelerine dahi mezidi inayeti padişahiden üç yüz elli bin akçe ile devletlû padişahi cihanpenah hazretlerinün sancağı verilüp ve devletlû padişahi cihanpenah hazretlerinün ben bendesine olan sadakasından mezbur Veli bendelerine dahi teşriften seksen bin nakit akçe ve bir altun kılıç ve iki kaftan virilüp ana dahi envai izzü ikram olunup ve mumaileyh ile bile gelen adamlardan mezbur iki nefer kâşiflere dahi onar bin nakit akçe ve üç nefer adamlarınun her birine üçer bin akçe biş neferine dahi ikişer bin akçe virüp her birine envai riayetler kılındı. Allah Hazretine malûmdur ki malım değil başım ve canım dahi devletlû padişahi cihanpenah uğruna külliyyen fedadır öyle olsa mezkûr nkhuda Ahmet mezbur Veli Bey

bendelerinin padişahı âlempenah canibine tâbi olduğundan ziyade müteessir ve müteallim olup yanında olan askeri nagâh külliyyen kendüsünden yüz döndüreler diyu havf idüp hemen ol mahalde dönüp giru Zebide varup oturup derya canibinden bu bendei bi vücuda mektubu ile bazı adamların gönderüp çarünâçâr ızharı sadakat idüp bu bende dahi hüsnü tedbir ile teselli yüzünden mezbura bazı cevap gönderüp mezkûr dahi çarünâçâr zahiren itaat idüp amma yanında olan asker halkına el altından mezbur nâhuda Ahmedî zinhar bir tarafa kaçırmıyasız ve illâ hiç vecihle özürünüz kabul olmayup devletlû padişah hazretlerine isyan eylemiş olursız diyu mezburlara havf virüp onlar dahi bu bendei bi vücut varınca mezburu bekleyüp kaçırmamağa mültezimler olup bu bendei bivücut ile olan askeri mansurun ekseri piyade ve ekalli ata ve katıra süvar ve bazısı develere ve sığırlara ve merkeplere rakip olup dahi giceyi gündüze katup yürüyüp mahrusayı Zebide iki konak yir yakın geldiğimizde mezbur nâhuda Ahmetden atlar ve katırlar ve develer talep olunmağın bir miktar atlar ve develer gönderüp asker halkına tevzi olunup dahi yürüyüp on birinci konaktaki mahı şavvalin beşinci günidir gelüp Zebide yetişüp hemen geldiğimiz gün mezbur nâhuda Ahmet davet ve talep olunup ve cemi atlu ve yaya asker ve top tüfek ızhar olunup yümnü devleti padişahi ile mehabet ve haşmet yüzünden bir Divanı ali kurulup mezbur dahi bazı a'vanı ve ensarı ve İskender muzun bir sagir oğlu ve kendünün dahi bir küçük oğlu ile gelip bu bendei bi vücuda mülâki olduklarından sonra mezbur nâhuda Ahmede sana bu kadar adamlar ve devletlû saadetlû padişahı cihanpenah hazretleri canibinden hükmü şerifler gönderilüp davet olundugında sen niçün bu derece serkeşlik idüp fermani şerife muti olup gelmedün diyu sual olunduktu mezbur dahi bazı özür gûne kelimat ve cevaba şüru idince cevheri gayreti namusi padişahî ve ziveri hamiyeti saltanatı cihanşahî derunu dilden berk urup hemen ol lâhze bi tevekkuf üç nefer adamlarile tutulup seri bi saadetleri kesilüp vücudu bi sudları sahifei rüzgârdan hâk olunup vilâyeti Zebit tevabii ve levahiki ve erazi ve nevahisi ve kura ve bilâdü tılâl ve cibâl ve mezari ve merabi ve âbâr ve enharı ile muzafatı memaliki mahrusai padişahiden olup işbu sene hamse erbain ve tisamia mahı şavvalinin dokuzuncu günü ki yeumülcumadır. Zebit camilerinde devletlû padişahî cihanpenah hazretlerinin namı şerifi saadet nizamlarına hutbei fetih okunup biri ak ve biri kırmızı ve biri yeşil olup iki sancağının başı bulunup birinin başı bulunmayup zikrolunan sancaklar bulunduğu üzere haliya asitanei saadete irsal olundu baki erman asitani muallânındır.

Bendei fakir
Süleymani hakir

Süleyman Paşa Yemenden dönüŖte Kâbeyi ziyaret etti ve bu esnada Ŗerif ebu Nemi ile Ŗam emiri haccı Hüseyin Bey arasında zuhur eden bir hadiseyi de Ŗu mektup ile padiŖaha bildirmektedir. Fotoğrafisi makalenin sonuna konulmuŖtur.

Ardai arsay asitanı saadet aŖıyan ebbedehullahü taalâ ve eyyedehu ilâ ebedüdevevan oldur ki :

PadiŖahi âlempenah sultanı a'zamı encümsipah hazretlerine mahfi buyurulmiyaki iŖbu sene sitte ve erbain ve tisamie yılında Mekkei muazzama Beyi Ŗerif ebu Nemi bendeleri ile Ŗam emiri haccı Hüseyin bendeleri mabeyinlerinde vâki olan husumetleri sahih olduğuna hiç Ŗaibeü Ŗüphe yoktur hakikaten olmuŖtur amma devletlü ve saadetlü padiŖahı âlempenah hazretlerinin reyü âlem arâlarına mestur buyurulmiyaki asıl bu fesada bais olan budur ki Ŗam huccacı içinde bazı esbap uğurlanup öyle olsa Ŗerif ebu Nemi bendelerinin halkından bir adam tutulup mezkûr emiri haç bendeleri bu âdemi katleylemek kast ittükte mezbur dahi naçar helâk olacağını fehmeylemeğin ben bu esbabı bulayın veya bulmazsam ödeyeyin diyü ikrar idüp mezbur emiri haç bendeleri dahi ikrarını sicillât idüp sicillât ittikten sonra Ŗerif ebu Nemi bendeleri mezkûr emiri haccı bir âdem gönderüp ol kiŖi uğri değildir eğer ol uğrise ben dahi uğriyim. Uğurlanan esbaba ben kefil olup bulayım ve eğer bulunmazsa ödeyeyim deyi haber gönderüp öyle olsa mezkûr emiri haç bendeleri dahi varan adama asla ve kat'a iltifat etmeyüp ve sözün dahi dinlemeyüp heman bi tevekkuf kalkup gelen adamın bir iki başına urup başını bir iki yirde yaralayup mezbur dahi al kana gark olup Ŗeriften yana çarŖu içinden alup gidüp ol esnada Ŗerifin karaları mezkûru bu halde göricek anda bulunan hacılarla muharebe idüp tarafeynden adam düşüp ol hinde Ŗerif ebu Nemi bendelerine haber olundukta yalın ayak taŖra seğirtüp ve bunda gelen oğlı Ŗerif Ahmet bendeleri dahi anda yetiŖüp biribirinden muharebe edenleri ayırup vaz geçtürür.

Devletlü saadetlü padiŖahı âlempenaha mestur buyurulmiyaki böyle olıcak mezkûr emiri haç bendelerine lâyıık bu iki ki Ŗerif ebu Nemi bendeleri gönderdüğü âdemin sözünü dinleyüp ve kendü canibinden bir âdemisi ile ve esbabı uğurlanan kimesneyi bile gönderüp ta mezkûr bendeleri zâmin olduğu esbabı buluvire veya ödeye amma mezkûr emiri haccın bu sakameti bais oldu ve devletlü saadetlü padiŖahı gerdun iktidar hazretlerinin reyü mihri enverlerine bu mestur değildir ki cemi senede eğer bu bendei bi mikdarın zamanında ve eğer Hüsrev PaŖa bendelerinin ve eğer haliya Davut PaŖa bendelerinin eyyamında Mısır-

dan emiri haçlar gidüpdür eger anun gibi mezkûrun emre muhalifeti veya ademi mütavaatı zan oluna bunlar dahi dahl ve taarruz ide idi amma cemî senede vilâyeti Şamdan varan emiri haçlar bir bunun gibi şenaatten ve efali kabihadan halî olmazlar bu defa dahi mezkûr emiri haccın ademi fehminden ve sefahatinden bu kadar hadise oldu. Devletlû padişaha puşide buyurulmiyaki bu bendei bi vücud anda değil idi ve görmedi amma cemii ol canibden Mısırta mektuplar götürülenlerden ve gelenlerden ve Şam yolunda bazı hacılardan istifsar olundukta hadise böyle oldı diyu haber verdiler ve devletlû padişahı âlem medara mahfi buyurulmiyaki bu bendei bi vücudun Allah malûmdur ki bundan garezi hemen budur ki bu yer boynı uzak yirdir. Mebada bu kişi ol vilâyetten bir yana çekilüp Mekkei muazzamai ve Medinei münevvereyi halî koyup etraftan berriye arabı üşüp ve yolları kesüp bir zarar ideler sonra bu hadise için bu canibden asker göndermek lâzımgelürse gayet müteazzir olur ve illâ bu bapta bu bendei bi mikdarın bundan artuk dahi bir garezi yoktur belki bu bendei zerre mikdarın garezi hemen ol emakini şerife ve mevatını münife emnü aman ve refahiyet ve itminan üzere olup devletlû ve saadetlû padişahı gerdun iktidar ve eazzallahü taalâ ensarehu ilâyevmülkarar hazretlerinin devamı eyyamı hümayunlarına samimi dilü candan dualar ve senalar ideler şolki vakii haldir payei seriri âlâ tûrabına arz olundu. Baki ferman dergâhı muallânındır.

Bendei fakir
Şüleymani hakir

Hadım Süleyman Paşa donanmayı Süveyşe gendemiş; kendisi de Mekkeye uğradıktan sonra aldığı emir mucibince İstanbul'a gelerek kubbealtı vezirleri arasına girmiştir. Bu esnada Lûtfi Paşa veziri âzam; hadım Süleyman Paşa ikinci vezir Sofu Mehmet Paşa üçüncü; Rüstem Paşa dördüncü vezir bulunuyordu. [1] Recep 946 - Birinci Teşrin 1539.

Lûtfi Paşanın malûm hadise yüzünden azli üzerine Hadım Süleyman Paşa veziri âzam oldu. Rüstem Paşa ikinci; Sofu Mehmet Paşa üçüncü vezir ve Mısır valiliğinden Rumeli Beylerbeyliğine geçmiş olan Hüsrev Paşa da dördüncü vezir tayin oldu. 1 Muharrem 947 - 8 Mayıs 1540.

Hadım Süleyman Paşa 13 Ramazan 951 ye kadar bu makamda kaldı. Kanunî Süleyman 947 H. 1540 milâdî yılında Budin üzerine sefer ederken Rüstem Paşa ile birlikte gitti. Veziri âzam Süley-

[1] Rüstem Paşa tarihi üniversite kütüphanesi No. 2438 varak 218.

man Paşayı bir mikdar askerle Anadoluya, Artık âbat'a göndere-
rek İranlıların her hangi bir hücumuna karşı Anadoluyu muha-
fazaya memur etti. Bu esnada Kanunî Süleymandan aldığı bir
emirde yanındaki askere iyi bakması bildiriliyordu. Buna cevap
olarak gönderdiği arizayı aynen yazdıktan sonra makalenin sonuna
fotoğrafisini ekliyorum. Hadım Süleyman Paşanın diğer mektup-
larında olduğu gibi bunun da sonunda imzası ve arkasında mührü
versa da hangi sene yazıldığı kayıt edilmemiştir. [1]

*Ardai arsai asitanı saadet aşıyan ebbedehullahü taalâ ve eyyedehu
ilâ ebedüddevran oldur ki :*

*Haliya bu bendei bi vücüdi zerrei mâdum ile bu canibe seferi hü-
mayuna bile koşılan dergâhı muallâ kullarından nev'a keyfiyeti hâl
istihbar buyurlarsa mahı seferülmuzafferin gurresinden işbu cema-
ziyelahr ayının onuncu gününe gelince devletlü padişahı âlempenah
hazretlerinin eyyamı hümayunu saadet makrunlarında eger atlu ve eger
yaya kullarındandır. Şimdiye değin hiç ahat zulüm ve teaddi ve cevrü
eziyet görmüş ve rencide olmuş değildir. Cemisi hüsnü edeblerinde
ve erkânlarında olup huzuri hal ve feragi bal ile rahat ve refahiyette
ve insaf ve adalette asude olup hemen hüdavendigârı gerdun iktidar
eazzallahü ensarehu ilâ yevmülkarar hazretlerinin ilâmu nusret fer-
camları ilâ yevmülkiyam tâbende ve râhşende olup âdayi devletleri
makhur ve mükesser ve hazreti padişahı hilâfet şiar mansuru muzaffer
olmak dualarına bissidk ve bilitikat ansamimülkalp velfuat müdâvim
ve mülâzimlerdir. Ümittir padişahı âlempenah hazretlerinin eyyamı
devletlerinde minbait dahi hüsnî halleri ve feragi bâlleri yevenmen feyev-
men terakkide ve tezayütde vâki olan ve devletlu padişahı âlempenah
hazretlerinin ilmi âlem ârayı cihan nümalarına mestur değildir fermanı
âlişan ile bundan esbak dahi nice bendeleri başbuğ tayin olunup bu
asıl hıdmete irsal olunmaludur reyi mihri enverlerine muhittir bu bendei
bi vücut dahi bu defa ki haliya bunun gibi hidmeti padişahiye memur
olunup irsal olundu. İnşaallahürrahman hakkın avnü inayeti ile dev-
letlü padişahı âlempenah hazretlerinin uluvvü himemi âli himmetlerle
her hususta eğer nizam ve intizamlarındadır ve eğer adlû insaf ve
riayetlerindedir ve eğer rahat ve istirahatlerindedir. Ümit budur ki*

[1] Hammer Osmanlı tarihi cilt 5, sahifa 223: (Veziri âzam, devletin hu-
dudî şarkiyesini muhafaza etmek bahanesile küçük Asyada kaldı. Padişah haz-
retleri Süleyman Paşaya 2500 yeniçeri ve 2000 bölük halkı koşup mübalâğa
yarak ve cephane verildi. Anadoluda Artıkâbada varup oturup ol etrafı hıfz ve
hırsaset etmek için hicretin 948 Muharreminin 26 sında irsal olunup revane oldu.)
Rüstem Paşa Tarihi varak 219.

tamam rızayı hūmayunları üzere olup mukaddema başbuğ tayin olunup bu asıl hizmete memur olunan bendelerinden dahi bir bendeleri bu üslûbile düzenlikli ve eyilüklü dahi bir tarihte ve bir eyyamda gelmiş ve itmiş olmıya inşaallahül eazzülekrem saadet ve iclâl ve devlet ve ikbal ile mansur ve muzaffer makarrı hilâfetlerine tasmimi azimeti hūmayun olunup mūracaat buyurdıklarında bu bendei bi vücut ile bunda seferi hūmayunda vâki olan kulları dahi varup asitanei devlet aşiyanelerine yüz sürdüklerinde cemii ahval ilmi âlem ârâlarına muhit ve ruşen oluna ve bu bendei bi mikdarın canı ve başı malı ve menalı filcümle şol nesneye iktidarı vardır külliyyen padişahı âlempenah hazretlerinin uğuru şeriflerine bezlû sarfdır. Ve evvelâ barii izzü ismihi ve saniyyen devletlû padişahı âlempenah hazretlerinden gayri kimsem yoktur. Bâki ferman dergâhı muallânındır.

Bendei fakir
Süleymani hakir

Hadım Süleyman Paşanın bu esnada padişaha gönderdiği diğer bir arızada evvelce Bozok sancak beyi iken sonra Kastamoni sancak beyliğine tayin olunan İsa Bey ile Sis sancak beyi olan Zülkadirli Şahkulu beyin kızılbaş taraftarı olduğundan bahsediyor. Bu husustaki yazılarının tafsilâtını görmek için mektubu aynen okumak kâfidir. Fotoğrafisini makalenin sonuna ekliyorum. [1]

Ardai arsay asitanı saadet aşiyen ebbedehüllahü teala ve eyyedehu ila ebedüldevran oldurki :

Devletlû padişahı âlempenah halledetü hilâfetehu hazretlerinin ilmi âlem aralarına mestur buyurulmiyaki bundan akdem bozok sancağı beyi olup sanra Kastamonu sancağı inayet olunan İsa Bey bendeleri bu canibde bir hadise ve hareket etmek mukarrer imiş mezkûrun hakkında nice kimesneler gelup hufyeten bu bendei bi vücuda haber virüp amma bu bendei zerre mikdar kat'a kelimatlarına iltifat ve itimat itmeyüp ne abes söylersiz ol, devletlû padişahı âlem iktidar hazretlerinin yarar ve müstakim ve muti ve münkat bendeleridir kovup yüz virmeyüp hatta mezkûrun şol mertebe hareket eylemesi varmış ki Çorum şehirlüsi külliyyen esbap ve emlâkların ve davarların havflerinden Osmançık kalasına taşıyup kaçırılmışlar ve bundan gayri mezkâr dört bin adet pabuç cem etmek tedarikin idüp dört bin nefer piyadeye idüp giydirmek fikrinde iken devletlû padişahı âlemedar hazretlerinin fermanı âlişanlarile bu bendei bi mikdar ve bunca dergâhı muallâ kulları bu canibe irsal olunduğu istima itmeğin perakende olup havfen bir an ve bir saat tehir ve tevekkuf itmeyüp sancağına dahi varmayup can atup ol canibe dergâhı felek iştibah kıbeline müteveccih ve revane oldu velhasıl devletlu

*padıŖahı âlempenah hazretlerinin bu canibe bunca askeri zafer rehberi saadet eserleri irsal olunmiyaydı mezkûr İsa bendeleri bu canibde bir hadise itmek mukarrer ve muhakkak olmuştı hatta bilfiil Sis beyi olan **Zülkadırlü Şahkulu Bey** bendeleri dahi mezkûr ile bahar aylarında mazul oldukta mabeyinleri hayli mesafei baide var iken sancağını koyup gelüp bir iki ay bile olup maan müttehit ve müttefik imiş ve mezkûr Sis Beyi bendelerinin dahi asla din ve diyanet ve selâh ve emaneti olmayup bir mülhit ve bi mezhep heman sımsıkı kızılbaştır ve nice buncalayın kazaya iştüdüptür amma bu bende devletlü padiŖahı âlem medarı gerdun iktidar hazretlerinden gayrı aslâ kimseye açmayup bilcümle devletlü ve saadetlü hüdavendigârı gerdun vekar hazretlerinin reyî âlem ârâyı gayip nümalarına mestur buyurulmiyaki eğer mezkûr İsa Bey bendeleridir ve eğer Hamza sultan bendeleridir giru bu canibe geçmek aslâ caiz ve münasip değildir ümittir eğer sancaktır ve eğer gayrıdır avatıfı hüsrevaniden her ne inayet buyurulursa ol canibde Rumili yakasında inayet buyurula ve mezkûr Sis beyi bendeleri babında dahi her ne vechile reyî âlem ârâları ruŖen ve muhit buyurulursa fermanı âliŖanları öylece sadır ve lâyih buyurula Ŗolki vakii haldır asitanı saadet aŖiyane arz olundu bâki ferman dergâhı muallânındır.*

Bendei fakir
Süleymanı hakir

Kanuni Süleyman 1541 seferinden İstanbula döndüğü zaman Hadım Süleyman paŖ da İstanbula çağırıldı.

Hadım Süleyman paŖa 949 Hicri 1543 milâdi yılında Kanuni Süleyman ile birlikte Giran seferine iştirak etti fakat seferden dönüŖ edildikten sonra Hadım Süleyman paŖa ile dördüncü vezir Hüsrev paŖa arasında çıkan bir ihtilâf her ikisinin de azline sebep oldu. 13 Ramazan 951 - 28 - II. teŖrin - 1544.

Bu hususta Lütfi paŖa diyorki: Süleyman paŖa ve Hüsrev paŖa, padiŖahı âlempenah huzurunda bazı husustan ötürü nâ makul ve nâ seza kelimatlar idüp gayetle edepsüzlük ittiklerinden ötürü padiŖahı zaman dahi hayli bi huzur olup ikisini dahi vezaretten azleyledi. [1]. Hammer; eserinde Süleyman paŖanın azlini Hüsrev raŖanın bir hilesine atfeder. Halbuki bu azilden Hüsrev paŖa değil; kanuninin Hürrem sultandan doğmuş olan kızı Mihrümahın kocası Rüstem paŖa istifade ederek veziri âzamlığa geçti diyor [2].

Hadım Süleyman paŖa ile Hüsrev paŖa arasındaki hadisede yukarıda bahsettiğimiz iki ve üç numaralı mektubların büyük bir

[1] Lütfi paŖa tarihi sahifa 433

[2] Hammerin Osmanlı tarihi, Ata Bey tercemesi cilt 5, sahifa 259

alâkası olduğuna şüphe yoktur. Rüstem paşa tarihinde; (mübarek Ramazanın on üçünde veziri âzam Süleyman paşa ve Hüsrev paşa azlolunup Mısırdaki hükümetleri zamanları teftiş olunmasına emir olunup kethüdarları irsal olundu) diye tasrih edilmesi de buna bir delildir. [1]

Bu teftişin nasıl bir netice verdiği malûm değilse de Hüsrev paşanın azil edildikten sonraki hayatı hakkında Lütfi paşanın verdiği şu izahat teftişin Hüsrev paşa aleyhine çıktığına delâlet etse gerektir: (Ve vezaretten Hüsrev paşa ayrılmışın vesvesesi bi faide galebe idüp evinde mütemekkin olup durırdı. Hikâyet iderlerki bir gün ata binmek kastin idüp âdemleri önüne at getürdüler ol dahi ayağını üzengiye koduğu halde dört canibine nazar idüp vezarete iken cemi âlem halkı hürmet ve izzet idüp ata bindüğüne hürmet ettiklerini fikredüp ve kendinin evvel fahir libaslarına ve altun üsküflerle kulları ve nögerleri hatırına gelüp ol halde anlardan az kimsene yanında bulunup evvelki hali ve ahvali görmeyüp şimdi ben bu hal ile ata binmekten ise ölmek yektir bari kimesne beni bu halde görmesin diyüp ayağını üzengiden çeküp andan sonra hemen sahib firaş olup bazi eşribe ve ilâç kastın ittiklerinde siz bana kast idersiz bana zehir yedirmek istersiz deyu gönlüne vesvesesi şeytanî galebe idüp kimesneye itimat ve itikat itmeyüp ahirüle mir 17 gün mikdarı yimek yimeyüp ve su içmeyüp bu hali üzerine dünyadan hasret ile gitti.) [2]

Maamafih Hadım Süleyman paşa da kendisini bu iftiradan kolay kolay kurtaramadı; azil hadisesinden iki yıl geçtiği halde yani 954 hicride yazdığı tazallümnâmede elli yıla yakın bir zaman bu devlete hizmet ettiğim halde hiç bir sözüm dinlenmiyor benim Mısırdaki hesabımı teftişe memur olan nazırı emval Mehmet çelebi ile Mısır kadısı ve diğer müfettişlerin haksız hareketlerine hedef oluyorum azil edildiğimden beri iki yıl olduğu halde aleyhimde en ufak bir isbat edilemedi bana olan zulüm kimseye olmamıştır böyle bir şey zulmü ancak yezit hanedana eylemiştir diye yanıp yakılmaktadır fakat Sadırazamlığı ele geçirmiş olan Rüstem paşa onu avutmakla vakit geçirdi ve kamusulâlâmdaki kayda göre

955 hicrisinde
1548 Milâdi Malkarada vefat etti. [3]

[1] Rüstem paşa tarihi varak 238

[2] Lütfi paşa tarihi sahifa 434

[3] Rüstem paşa tarihi, varak 251: «14 Şaban 954 te Süleyman paşanın vefatı haberi gelip devlethanesinde olan mal ve mülkü zaptolunup bi had ve bi ad kemer ve melbusat vesayir esbabı acayibat bulunup hizanei âmireye zaptedildi.

Hüsrev paşanın türbesi İstanbulda Yenibahçe civarında olup fotoğrafisi makaleye ilâve edilmiştir. [1]

Hadım Süleyman paşanın tazallümü hal ve hesabatının doğru- luğu hakkındaki mektubunu da aynen yazdıktan sonra fotoğrafını makalenin sonuna ekliyorum. Bu mektupta hitap edilen (muhip) in Rüstem paşa olması çok muhtemeldir:

Topkapu sarayı müzesi arşivinde 2906 numaraya kayıtlı ve 12 X 34 santimetre eb'adında dört sahifeli bir defter halinde olup baş tarafı zayı olmuştur.

Hesabınca ceman yüz doksan altı bin yüz altmış eşrefi olur ve kırkinci senede yirmi altı bin üç yüz kırk altı eşrefi ve kırk birinci senede dahi yirmi altı bin üç yüz kırk altı eşrefi mahsul olmuş ve Hadide nam karyeden iki bin seksen eşrefi mahsul olmuş ceman iki yüz elli bir bin sekiz yüz on iki eşrefidir. Minha divana teslim olunan yüz yirmi üç bin altmış bir eşrefi mezkûrun kethüdaları kasru nam kimşenin üzerindedir ve beş yıldır ki her yılda dört bin beş yüz eşrefi hesabınca ceman yirmi iki bin beş yüz eşrefidir ki divandan tar- holunmuş anın hakikati yoktur ve hem işitmedük dahi her yılda tamam üzere malı padişahi tevzi olunur ve kadı Celâlettin tarifi ki tefrik idüp atuz altı bin altı yüz elli eşrefi ki bur ve muattal ve fellâhlar pera- kende oldu deyu anın hakikati dahi yoktur deyu ikrar eylediler bu mecliste Asilettin Fernevî ve tercüman Yahya ve Mahmut bini Hızır Şah hazırlar imiş.

Ceman bu hüccette olan
İki yüz elli bir bin sekiz yüz on iki eşrefi

Minha divana teslim olunan
Yüz yirmi üç bin altmış bir eşrefi

Elbaki yüz yirmi sekiz bin yedi yüz elli bir
eşrefi menzilenün kethüdalariyle Kasrun üzerindedir

Bundan akdem müfettişler Mısırdan gönderdikleri kazaya defterinde mezbur fevî olan adamımız Ferhat kilârcı başının üzerine mezbur müs- tevfi hicazî takriri ile aynı ibaretleriyle böyle yazmışlardır ki Süleyman Paşanın kilârcı başısı Ferhat zimmetinde sükkeri ham ve beyaz bahasın- dan yirmi dört bin beş yüz kırk altın ve üç paradır. İmdi malûmu

[1] Husrev paşa, Bosnalıdır; sarayda terbiye görüp kapıcılar kethüdası, 922 de Konya, 928 de Diyaribekir, 938 de Halep beylerbeyi oldu sonra Şam, 941 de Mısır valisi oldu. 943 te Rumeli beylerbeyi oldu. Muharrem — 947
8 Mayıs — 1591
de vezir oldu. 13 — Ramazan — 951
28 — 1 inciteşrin — 1540 da azledildi. 952 vefat etti. (Sicillî osmani) bu zat hakkında: Hadit, şedit, bi hakku perva idi. Lala Mustafa bey bunun kü- çük biraderidir. Oğluna Hüsrev oğlu Kurtbey denir» diyor.

şerifiniz ola ki mezkûr Hicazî didükleri kimesne Davut Paşa ve nâzirûl-
emval Mehmet Çelebi zamanlarında bir nahiyede âmil olup âmil olduğu
zamanında üzerinde hayli malı miri baki kalmağın kenduyi arkhanede
habs eylemişler idi. Arkhane didükleri dahi bir mahbestir ki kapusundan
gayri asla ve ka'a penceresi veya gayri aydınlık girür bir yeri yoktur
mezkûr müstevfî hicazî zikrolunan mahbeste biş altı yıl mıkdarı zaman
mahbus yatup sonra bu muhibbinize teftiş vaki olmağın mezkûr arkha-
neden ihraç olunup bu masalih için divanda kâtip eylemişlerdir bu mu-
hibbinizin âdemisi mezbur Ferhat kilârci başı üzerine yazdıkları kaziye
mezbur hicazi kelimatıyla yazmışlardır. Amma ümit budur ki Mısır
divanında Türki ve Arabi mazbut olan mukataa defterlerinden mezkûr
adamımız Ferhat kilârci başının sükker ve gayrû bahasından üzerinde
baki çekilmiş malı padişahi var mıdır yok mudur nâzirü emval Mehmet
Çelebiden sual olunsun ne yılda ve ne ayda almıştır ve sükker ve gayru
bahasından nedir ve kaç kantar şekerdir ve kantarı neye olmuştur ve
kimlerden almıştır aynı ile ihraç olunsun andan sonra bu yazdıkları
kaziye müstevfî hicazî tasnifile mi yazmışlardır mukattaat defterlerin-
den ihraç olunup yazmışlardır? Sıhhati ve hakikati andan malûmu
şerifiniz ola mezbur Ferhat Kilârci başı şeker almamıştır bu muhibbiniz
dimezin almıştır amma akçesini vermiştir. Şerî hüccetleri dahi vardır
bu muhibbinize isnat idüp yazdıkları kazayayı vallahülazim bir kimse
harami dahi olsa idi bu deklü eylemek muhali akıldır lâkin eli-
mizden ne gelür **elli yıla kariptir ki bu asitanei saadetin hidmet-
kârı ve emekdarıyüz. Bunun birle her çentki kelimat eylesek
makbul ve mesmu düşmeyüp ancak makbul ve mesmu düşen
Mehmet Çelebinin kelimatıdır.** Mehmet Çelebinin fitne ve tasniıyla
bu muhibbinize olan gamz bu asitanei saadette bir kimesneye olmamıştır ve
filhakika Davut Paşa hazretleri ve nâzir Mehmet Çelebi ve müfettiş kadıları
bu muhibbinize eyledikleri cevri ve sitemi yezit hanedanı ancak eylemiştir.
Mehmet Çelebiye hod hezar... şakirt olabilmeye akabei kadı hod topuğuna
asmaz bunun elinden diyarı Mısır ne mertebeye varduğı âyendeden ve
revendeden malûmi şerifiniz olmuştur diyarı Mısıra bu eyleduğün ancak
Buhtunnasar Kudüsü Şerife itmiştir amma Mısır yıkılmayınca malûmu-
nuz olmaz yıkıldıktan sonra malûmunuz olur. Padişahı alempenah haz-
retleri bu muhibbinizi azil idüp iki yıla karibdir teftişe ellerine virdi.
Hak üzre nesne zahir ve sabit olur bulmıyacak bunun gibi tezvirat ve
telvisat yazmışlardır çok değil anları dahi azil eylesünler üç ay bu
muhibbiniz eline virsünler padişahın doğrusu ve iğrisi kimdir malûm
olur andan sonra vallahilazim ve tallahülkerim asla illet ve gazez
olmasun hak üzre şer'ile görülsün malı padişahiye kimler ekleyleduğü

*ol vakit zahir olur bu muhibbiniz hod bir merdigaribim ümidüm hak subhanehu ve tealâ hazretlerinden budur ki benim hakkımı Davut Paşa hazretlerinden ve müfettiş kadılarında ve nazırda komayup yakın zamanlarda hakkımı hak eyliye allaha saldum dahi elimden nesne gelmez. Şöylece malûmu şerif oluna ve malûmu şerifiniz ola ki mu kaddema gelen kazaya defterinde Süleyman Paşa zamanında eminül-ümena olan Lûtfi Bey zimmetindeki haliya sancak beyidir sükkeri ham ve beyaz bahasından dört bin dört yüz altı altun ve yirmi bir buçuk para yazmışlar idi. Sonra Lûtfi Bey mazul olup sancak virülüp geçende bundan Mısırda vardıkta Mısır divanında mukataat defterlerini yazan yazıcılara sual eylemiş ki mukataat defterlerinde şeker bahasından benim üzerimde baki çekilmiş malı miri var mıdır didikte yoktur didüklerinde Nazır Mehmet Çelebi müstevfi hicaziyi getirtüp sual eyledüklerinde bu zikrolunan altun bu kadar değildir. Sehvi kalem olmuştur **müstevfi** hicazi defterinde bin dört yüzden ziyade altundur. Ahmet Rumi nam kimesne üzerinde yazılmıştır dimişler nazırı emval olan kimesne bu vecihle padişahı âlempenah hazretlerini vebale koymak hak tealâ hazretlerinden reva mıdır cümle ahvali ve efali ve ekvali hak üzere olmadığın bunun gibilerden malûm idinüp sair gördüğü kazaya dahi buna göre kıyas oluna.*

Hadım Süleyman paşanın Mısır varidatı hakkında yazdığı mektubu iyi anlatabilmek için Hicri (956 — 960) yılları arasında Mısır valiliği yapmış olan Ali Paşanın yazdığı şu muhasebe kaydini ilâve etmeyi faideli gördüm:

Topkapı Sarayı müzesi No. : 14/7295.

Muhasebei vilâyeti Mısır dokuz yüz elli altı ve dokuz yüz elli yedi ve dokuz (yüz) elli sekiz yıllarının mahsulâtı icmalidir.

Asıl mâl üç yılda — Otuz bir kere yüz bin ve kırk iki bin iki yüz otuz altı altın

Birer yıllığı — On kere yüz bin ve kırk yedi bin dört yüz on iki altın (1047412) altın

Minha

Üç yılda Mısır hazinesine teslim ve masraf — Otuz kere yüz bin ve elli sekiz bin on altı altın

Birer yıllığı — On kere yüz bin ve on dokuz bin üç yüz otuz sekiz altın (1019338)

İhracat

Teslimi bihazanei Mısır
üç yılda
yirmi sekiz kere yüz bin ve
kırk iki bin yüz elli altı altın
Birer yıllığı
Dokuz yüz kırk yedi bin üç
yüz seksen beş altın

Mısır da olan ümera ve askerini
otlakları ve kâşiflerin timarı ve
Cidde beyi ve Mekke kadısının
saliyanesi ve evkaf nazırla-
rının mevacibi ve gayri
üç yılda
Yüz doksan bir bin yedi yüz
yirmi bir altın
bir yılda
Altmış üç bin dokuz yüz yedi
altın

Şerakı der vilâyeti mezbure üç
yılda
Yirmi dört bin yüz kırk iki altın

Zikir olan altın mai nilin ademi şumulünden bazı yerler su iç-
meyip ziraat olunmamağın haracı alınmadı ve bu memleket kadı-
ları arzylediği ecilden alınmayıp mevkuftur.

Elbaki üç yılda : Seksen dört bin iki yüz yirmi altın

Baki mezburun sekiz bin altını ümerai sabık zamanında verilen
mukataatın yevmilkıstından olup bu bendelerinin sıhhat üzere
bakısı yetmiş altı bin iki yüz yirmi sikke florıdır ihtimam olunup
tahsiline ikdam olunsa hayli florı tahsil olunmak mukarrerdir

Muhasebei vilâyeti Mısırın dokuz yüz elli üç ve dokuz yüz elli
dört ve dokuz yüz elli beş yıllarının mahsulât icmalidir derzamani
ümerai sabık

Asıl mâl üç yılda — Yirmi dokuz kerre yüz bin ve elli sekiz
bin altı yüz kırk dört altın

Birer yıllığı — Dokuz yüz seksen altı bin iki yüz on dört
altın [986214]

Minha üç yılda Mısır hazinesine teslim ve masraf — Yirmi
altı kerre yüz bin ve atmış üç bin yedi yüz altı altın

Birer yıllığı — Sekiz yüz seksen yedi bin dokuz yüz iki altın

Teslimi bihazanei Mısır üç yılda
Yirmi beş kerre yüz bin ve
kırk dört bin yüz yetmiş altı
altın

Bir yılda — Sekiz yüz kırk
sekiz bin elli sekiz altın

İhracat üç yılda
Yüz on dokuz bin beş yüz
yirmi dokuz altın
Bir yılda otuz dokuz bin sekiz
yüz kırk üç altın

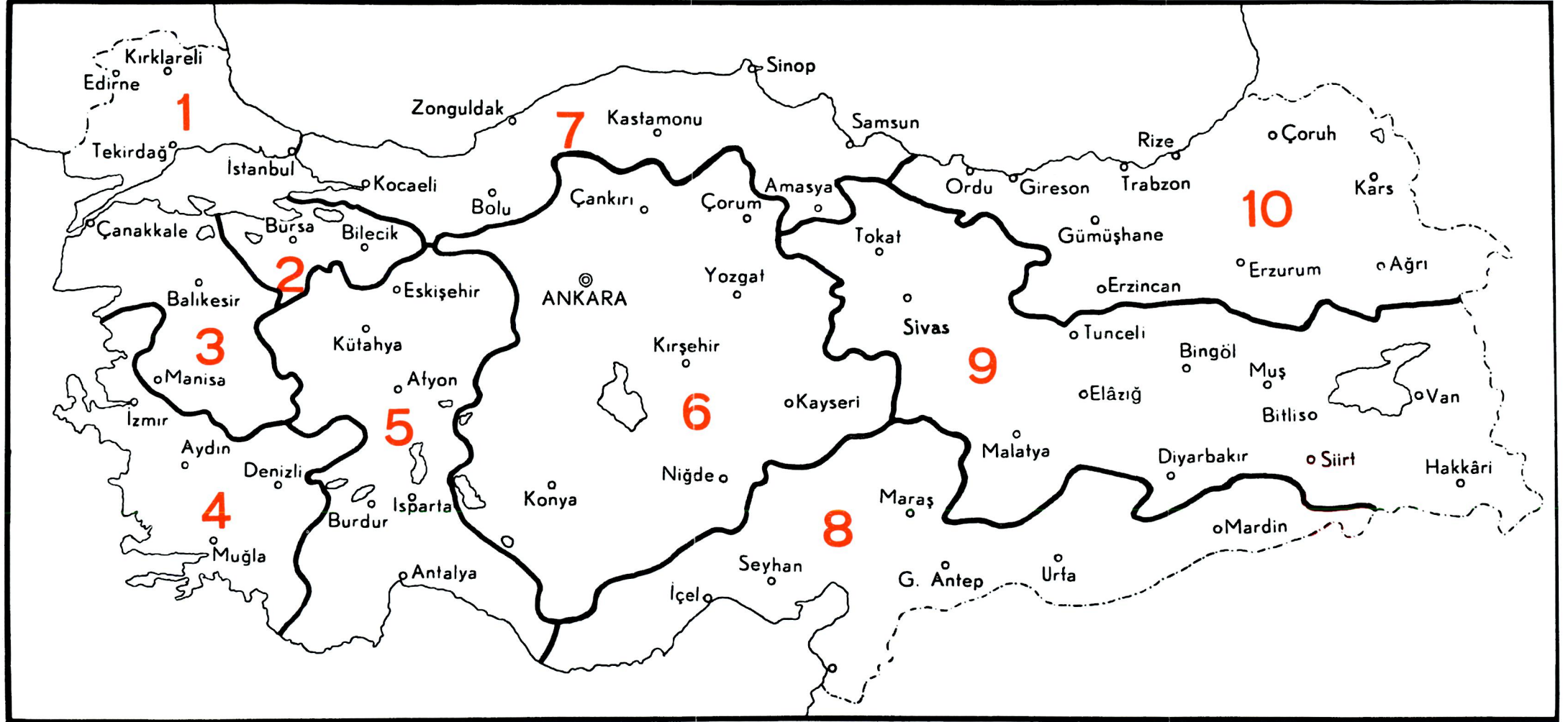
Elbaki üç yılda : İki yüz doksan dört bin dokuz yüz kırk altın İlmî şerifi âlem ârâlarına hafi buyrulmıya ki sabıka vilâyeti Mısıriye de — hâkim olan bendelerinin üç yıllık mahsullerinden bu bendei hakirleri — Zamanında vâki olan üç yıllık mahsulün iki yüz doksan yedi bin dokuz yüz seksen sikke flori ziyadesi vardır Zikir olunan ziyade hazinei âmireye dahil olmayup yine her senede beş yüz bin floriden — ziyade gelmediği sual buyrulursa Davud paşanın arzı mucibince sabıka — altı yüz nefer adam yazılmak için hükmi hümayun verildikte kifayet etmez deyü bin sekiz yüz kul yazmışlar ulufeleri bu bendeleri zamanına düşmüştür — ve andan gayri vilâyeti yemen maslahatı için defaatle emri şerif mucibince — iptidadan üç bin nefere karip adem yazıp üçer aylık mevacipleri ile — levazımları görölüp gönderilmiştir ve vilâyeti Mısıriyenin mamur ve âbâdan — olması cesur tamiri ile dir sabık nazır olan Hasan bey bir yıllık cesur harcını görmeyip bu bendeleri zamanına düşüp üç yılda dört — senenin cesuru harcı görölmüştür ve Davud paşa zamanında işlenen baruttan ziyade barut işlenip deri devlete gönderilmiştir ana dahi — hayli harç gitmiştir ve Süveş iskelesinde dahi yirmi beş kıt'a gemiler donanıp kaptan Piri reis ile hürmüze gönderilmiştir ve beş — kıt'a gemiler dahi Akdeniz muhafazası için donanmıştır ve miri gulâl — maslahatı için bolâkta on beş pare gemiler bünyad olmuştur ve sabıka — Mısırdâ sancak beyleri beş altı nefer olur imiş bu bende zamanında on iki — nefer olmuştur zikrolan iki yüz doksan yedi bin dokuz yüz seksen — flori ki ümerai sabıktan ziyade tahsil olmuştur bu makule masrafa — sürölmüştür ve ilmişerifi âlem ârâlarına bu dahi mestur buyurulmıya ki dokuz yüz elli dokuz senesinde vâki olan mahsulün safi hasılı ki şeker ve pirinç dir — Yetiemediği ecilden vilâyet muhasebesi yazılmağa kabil olmayup emma senei mezburenin — irad ve masarifinin ruzname mucibince muhasebesi mevcuttur ve bu dahi ilmişerife hafi buyurulmıya ki bu bendeden evvel vâki olan üç yılda iki yüz doksan — dört bin dokuz yüz kırk sikke flori bâki göstermişlerdir Bu bende zamanında — vaki olan üç yılda yetmiş altı bin iki yüz yirmi sikke flori bâki vardır — Şöyleki ihtimam olunup tahsiline ikdam olunsa hayli flori tahsil olunmak — mukarrerdir Devletlü Padişahım bu veçhile arz olunmaktan garaz bu bende Mısıra varup emvali padişahı babında ciddü içtihat ile mahüvelmakdur bezlolunup — tahsil olunan ziyade ne asıl mühimmata sarf olunduğun ilâm etmektir eğerçi — saadetlü padişahın bu bendelerine

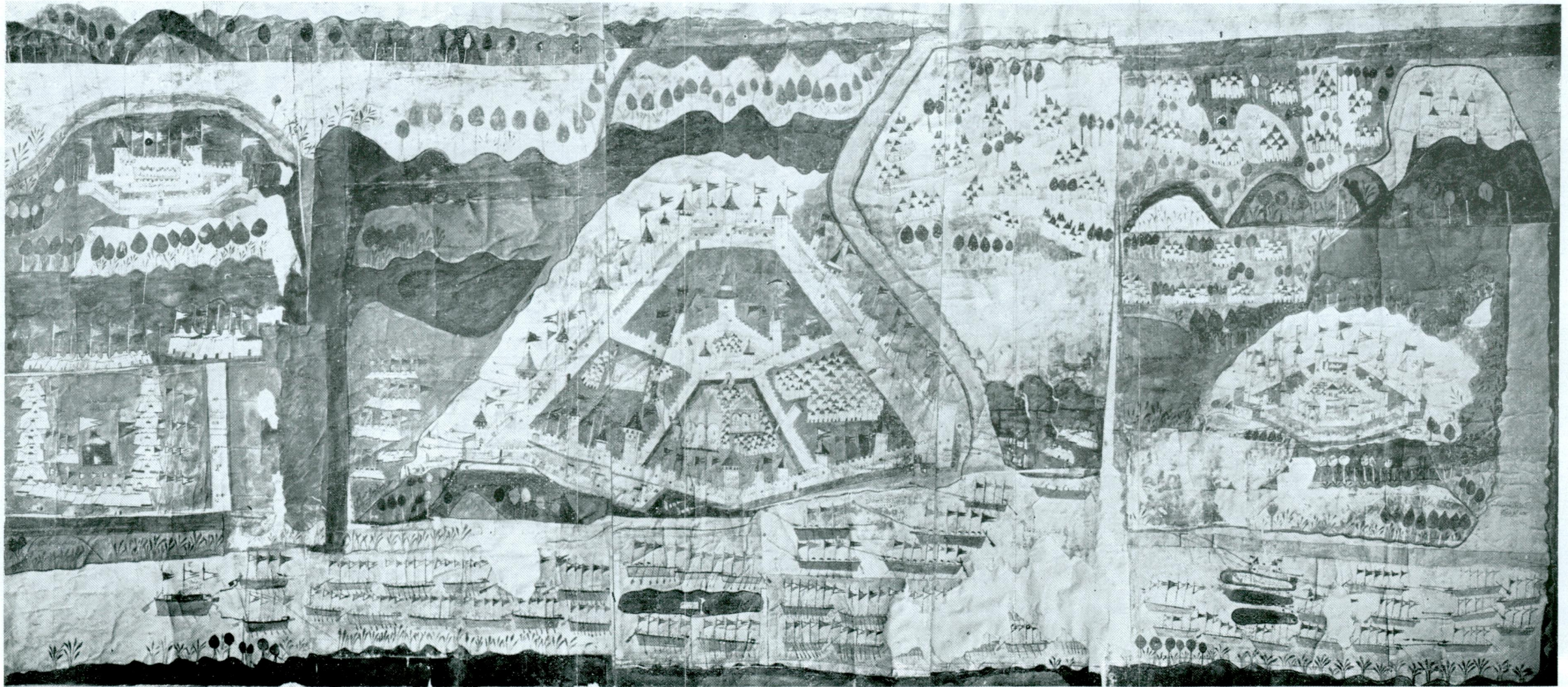
olan nazari inayetleri mukabilinde bu kadar — hizmeti şeyi yesir mesabesinde olup ilâmı dahi tarıkı edepten hariç idi lâkin izzi huzuri saltanata arz olunacak mufassal muhasebe defterinden nesne ahz olunması müteassir olunmağın bu kadar cür'ete ikdam olundu ve zikrolan masariften gayri yüz seksen altı bin seksen dört sikke flori — Mısırdaki Mehmet paşa kullarına teslim olup bu bapta paşai müşarünileyh ve Mısırdaki — Nazirülemval mühürleri ile bu bende defter getirüp ve defterdar kullarına verilmiştir ve merhum — Davud paşa muhalefatından on dört bin yedi yüz altmış üç sikke flori dahi bu bende Halebe — geldikte hazanei âmireye teslim olundu bâki ferman padişahi âlempenah hazretlerindedir.

Ve meblağı mezburdan maada Davud paşa muhalefatından iki defa da kırk bin altın — ki cümle elli dört bin yedi yüz altmış sikke flori olur ve katlolunan Mehmet Bey — metrukâtından on bin altı yüz altın gönderilmiştir Mezkûr olan altınlar zikir — olan muhasebelerde dahil değildir ruzname muhasebesinde Mısır mahsulünden değildir deyu aynı ile kaydolunmuştur.

Notı (— işareti satır başlarını göstermektedir.

Betteten: C. IV

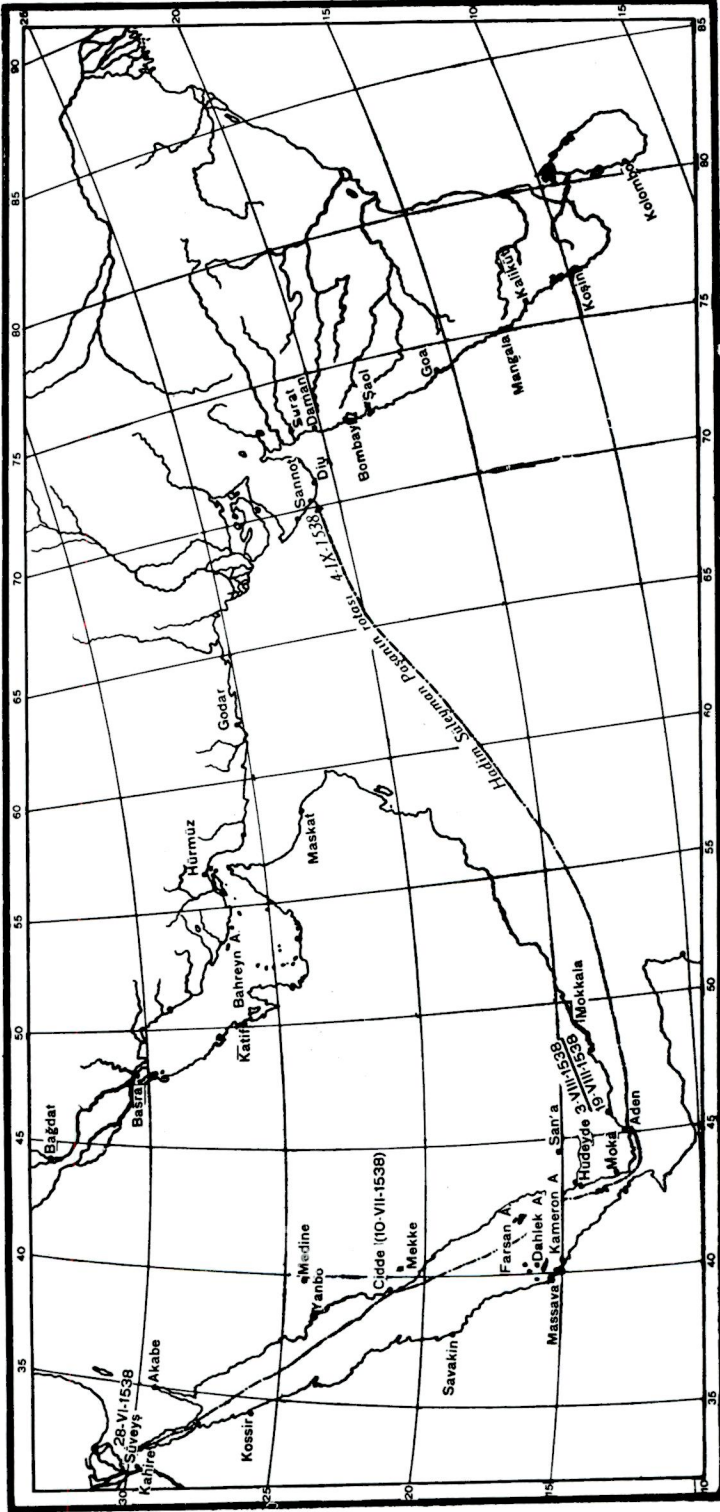
Belgrad kalesinin muhasara plâni

Hüseyin Paşa türbesi tamirden evvel

HADİM SÜLEYMAN PAŞA DONANMASININ ROTASI

نطق و سپهر ملوک و عقده و کورن زمان ترانه عروسی نغمه و پر اشتهال و در که سابقا پسند جاننده از اولوفان سنوسلفانده زوالمندان استعلام مورچه
 حضرت خندان و غنیان و فوئاد و کشته عالم پناه حضور بزرگوارش و فعال کلامی و واقفین ایام این مومنین ازین و تنه ماه و فوئاد کشته و کشته
 سوید در فاصه و نامه مبارک با جملات و در نذر نام و فوئاد با روضه می بود بلکه که ماه صفر کفر سید و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 ایمانه و فوئاد و در عود عتدما و فوئاد نغمه ایسان اولوفان لوتوز پاره فاصه و نامه مبارک ایلامه اولوفان و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 و سفین در کوه صوفی و سفین و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 اتفاق اوله کله خون سبی و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 کوزب و یوجوب یا روضه علی بنسباء اولوفان تو کوزب و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 بقدره صفا یلوب و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 کله سوزده یلوب و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 اتفاق اوله ایمانه مبارک و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 یا شلق میت زنده مبارک و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 متوزن حقیقی و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 بلبلیوب و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 صوره و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 بر آن کوزب مبارک و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز
 روز اوله ایمانه مبارک و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز و فوئاد و در کوه جلیور طرز

Ciddeden yazılan mektup

درگاه سعادت شخی بگذرد وارد اولاد کنون صوریسد

علم کبره واضح اوله که صدقات شریفه دن عا کر اسلامه ایلم طوبنا واصل اولوب شکرلری و کاورلری حلال ایچون جهان
 نصیب بویوشک طوبنا ایچنا غلام اسلام وسیلمه عزت حاصل اولوب عدن بندینه واصل اولوب عدن کیمی حور اهل اولوب نصایر اولوب
 واری عدن بندینه حصن حصین ایکن رای شکر بخت استعد نمود ایتمالی عدن دار الکفر اولوب ای احمدیه اوز ای حرمی ماکدر
 انده مکره نایب و زبر ایضه مندر ایوب استعالی ک حفتلج سلانده بوندینه واروب این سعقد قلعه لر ایسه
 شکر کور حکم قوی برطربی بولوب بیضینی یونب بر ایلم ارب ارب مکنل واروبی کاکلور کای سدر اربوب باقی کلان برصن آزکاو
 قلوب نهایت در همه مهده و جهاد اندلور اهل ضد ک ککلوی کای اولوب اولوب سا من
 بو حقیق در که دار ضد دار شکر و نایق در اهل ضد ک عمل انمالدن بری و در که عکر بنضول انما و نه فصد اسلامه رای نهالی سار
 و زبر بنضول اهام اربوب حکری این طوبنوخو حمن برید و ککریاق ایلم طوبنا بی هند و لاندن صغرد لری عکر مضمور بی خط اربوب
 بر ندن چی تام قوت ایلم دنیا ایلم ایچون نولور لاله حقیق بودر نه فطلدن جمعی حوالدن شکر اوز نه اولوب بلا و اسلامه
 جمله سندن مکلوری بابوب مسلمانه این ولان ایلم اولوبلر زرقی صق ککره بوز قوللور حلو سدن اولوب سن نولور لری بوز
 ایستعالی نلک آنده مکره شکر ککلور و اولوب نظر مرا اول اندنعالیه مکلور نوز در استعالی ککلور لری ایچون
 مکلور نوز نایتمه ادم ز طاقو ز ارسدر کی متدر ارمه ادم ز صدا نکا را عطفک علم بر نه لری تمیط اولت اولک ایستعالی نری لای ککلور
 نوبنقلوب یا امن ولان نلن صفت ایلمه ریغای نه مضمون اولن سر حورنی اولوب معنی ۹۴۰

بگذاشت که بود چه از جویز دیوید صلح او در کمال آنکه در آن روز سیزدهمین دیوید و سینه الملوکه سیرک زبور و فیولون صلح
 صلح جویز فکد لویجوب و نه دیوید و نوب که از این ایله در این توکس ما جویز بو یوزون و یوق اولدوغه اولدوغه ایست
 و نهفت میوب ملایم دوزن کند و لویجوب یا معا رتیه یا سیرک اولدی صیف غصفتنه آن و یوق بکس میوب مذکور که در این
 زور ناهدر آرد که بود چه از سرک کلن و عدم مطاوعت و متابعین کوردی بونش بد و جهه بونش سندن زید فیه و دیوید
 دیوید آن رساله و مان سفاحی و صفتی و برین شری می دیوید در رساله اومان حکم سیرک چغافه متصفای دیوید
 و نین زید کسوزن عدل غریبه سینه ملیح لون کوز بکر ای کجه کسوز بود و اولدور کجه قایل اولدور و نه کسوزی ایله
 نشت چون عرض اولوب کوز بکسوزن جمانه کسوزی یا قوندر کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز
 بود که عرضین و جویز نامونین توری آت اولدور ناهدر آرد کسوز کجه کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز
 بو ایله دیوید کوز
 کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز
 کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز کسوز

Yemenin zaptı hakkındaki mektubun ikinci kısmı

حاجتجه جمعاً یوزطقمان الی بیک یوزالمش اشرفی اولور
 ورتقی سده دجی بکرم الت بیک اوچوز قره التی اشرفی ورتقی
 برنجی سده ده دجی بکرم الت بیک اوچوز قره التی اشرفی
 محصول اولمش وچدین نام قریدن اکی بیک سکا اشرفی
 محصول اولمش جمعاً کیوز الی بیک سکز یوز اون اکی
 اشرفیدر منه ادر یوز تسلیم اولنان یوز بکرمی اوچ بیک
 التی بر اشرفی الساق یوز بکرمی سکر بیک یوز یوز
 الی بر اشرفی مذکورون محمد اوله قمر نام کمنه نوک اوزرن در
 ویش یلدر که هر یلدر درت بیک بشوز اشرفی حاجتجه
 جمعاً بکرمی اکی بیک بشوز اشرفیدر که دیواندن طرح اولمش
 انوک حقیقتی یوقدر و همداشته اولدی دجی هر یلدر تا اوزر
 مال با دناهی توزیع اولور و قاضی ملا الدین تادفی
 که تفتیش ایدوب با توزالت بیک التیوز الی اشرفی که بود
 و فلاحتلر بر آندنا ولدی دیوانوک حقیقتی دجی یوقدر دیو
 اقرار الیدیار بوجله اسلا الذی یوز یوز یوز یوز یوز یوز
 حجه بوخته اولدی دیوان اولمش
 کیوز الی بیک سکز یوز اون اکی اشرفی یوز یوز یوز یوز
 اشرفی
 الساق یوز بکرمی سکر بیک
 اشرفی منزله نوک محمد اوله قمر نوک اوزرن در
 یوزدن ادم
 فوت اولان ادم و یوز یوز یوز یوز یوز یوز یوز یوز
 حجازی تقریری الیمین عبارتله بولدی یاز مشوردر که سلیمان
 پاشا نوک کیلارجی باشی بی فرهاد ذمتک سکر قام و یانغاسند
 بکرمی درت بیک بشوز قره التیوز و اوچ باره در امدیک

معلوم شیعرا و که مذکور حجازی میدد کلاری کمنه داوود
 و ناملر له مال محمد جللی زماندن بر ایدده عالم اولوب
 عالم اولدی دجی زماندن اوزرن حیا و مال بیری باقی المیزد
 کمنه دینی عقاید ده حسب المیزلاری عرفان دین کلاری
 دجی بر بحد که تپوسدن غیری اصل و قطعاً بخیر
 و یا غیر یایدنلق کوردر بریری یوقدر مذکور مستوفی
 حجازی دکم اولنان محبتدین التی سلیق مقداری زمان
 محبوس یا توب صکره بو محکمه تفتیش واقع اولمغین
 مذکور عرفان دن احوال اولوب یوصالح ایچون دیواندن
 کاشا المیاردر بو محکمه دسیس زور فرهاد کیلارجی
 باشی اوزرن یازد قلمی قضیه مزبور حجازی کلانلار یازور
 اما سید بودر که هر دیواندن ترکی و عربی مسقط اولان
 مقاصد دینتر لرن مذکور ادم فرهاد کیلارجی اشک
 سکر و غری بهاسندن اوزرن باقی جگلسن مالک
 پادشاهی وار سیدر یوقدر ناملر مال محمد جللی دن مال
 اولمش
 در وقایع خطا سکر در و تمطاری شی اولمش و کلان
 المیزر غیبت الی احوال اولمش اذن صکره یوز اذن قلم
 قضیه حجازی قضیه یوز یوز یوز یوز یوز یوز یوز یوز
 ذق قلم در احوال اولمش یازن در صحیحی و حقیقتی
 اذن معلوم شیعرا و مذکور فرهاد کیلارجی باشی سکر
 ناسرور بو محکمه دیزن المیزر اما احوال و بر سدر دجی
 حجازی دجی واردر بو محکمه اسناد ایدوب یازد قلم
 قضایای الله اعلم بر کلمه حراوی فی اولمه ایدیک
 بود کلایک محال عقاید کلانلار در کلور الی سلیق
 فریدر که بو استانه سعادتک حد سکراری و امکلار یوز
 بولک بر هر چند کلان ایست قبول و سمع و دوسه یوز ایخاف
 قبول و سمع و دوشان محمد جللی ناک کلایق در محمد جللی
 قسه و قضیه یوز محکمه اولان عمر بو استانه سعادت بر

Kendi hesapları ve vaziyeti hakkındaki mektup

گنبد اولتر در وفي الحقیقه داود پاشا خنجراری و نظر
محمد چلبی و مفتش قاضیاری بوجیکزه ایله وکلری هوی
وستی زید خاندانه ایحاق الیقدر محمد چلبی خود هزار
دله شاکو اولی بلیه عقبه قاضی خود طوبوقه آهاز بونک
الذین دیار مصره مرتبیر وارد و غی ایندن دن ورون دن
معلوم شریک اولمدر دیار مصره بولدیون ایحاق البصر
قدس شریف ایقدر اما مصره یکنجه معلوم اولم یقلد قدس
معاون اولور پادشاه عالم پناه خنجراری بوجیکز غیله
ایدوب اکی بیلد قزیدر تفتیشه الازنه ویردی خنجر
نسظا هر ثابت اولور بولیباق بونک کیمی زور برات و تلسیک
یازشدر در جوق دکله انری دخی غیله ایسونلر اوجای
بوجیکزه الاز ویرسونلر پادشاهک طرفه هوی واکر سیکدر
معلوم اولور انذن صکره و اتد الفطیم و تاتاته الکریم
اصلا علت و غرض اولسون حق اوزره شرعله کور لوسون
مال پادشاهی بی کیمر اکل ایله وکی اولوبوقه ظاه اولور
بوجیکر خود بر مرد غریبه ایلمه و غایب و غایب خنجر
بودر که نیم قوی داود پاشا خنجرلردن و مفتش قاضیاری
و نازده قوم یوب یقین زمانلرده حقیقی اولم
صالدوم دخی المدن ننه کلهر شویله معلوم

و معلوم شریک اولم که مندر اکلان قضا یا دفتر نعلیمان
پاشا زمانده مندر ایله لطفی بک ذمتنه که
خایا ایحاق بیکدر ایلیق بهاسدن درت بیک
در تیوز الی التون ویکری بریحوق باره یازمشلر ایچی
صکره لطفی بک غورلا اولوب ایحاق وریوب کچدی بوندن
مصر وارد قدن مصر دیوانده مقاطعات دفتر لری یازان
یازمبارده سوال ایلمکد مقاطعات دفتر لری سکر بهاسدن

نیم اوزردن باقی جهلشن الیبری واریدر دیکن
بو قدر دید و کلرن نامر محمد چلبی مستوفی حجازی
کفوره وب سوال ایله کلرن بودکر اولان التون
بو قدر دکدر سهوقلم اولمدر مستوفی حجازی
دقترن بیک در تیوزدن زیاده التقدر احمد روی
نام گنبد اوزره یازمشدر و بیکر نامر امه الی اولون
گنبد بو وجهله پادشاه عالم پناه خنجرلردن و باله قویاق
حق تعالی حضرتدن روا می در جمله اهل الی و انعالی
واقوالی حق اوزره اولدوغین بونک کییلدن معلوم
ایدینوب سار کوردوکی قضا یا دخی بوکا کو قیاس
اولونه

Kendi hesapları ve vaziyeti hakkındaki mektubun sonu

Hüseyin Paşa türbesi tamirden sonra ve kapısı üstündeki kitabe
Belleten: C. IV